

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

*Кафедра економічної політики
Кафедра державної політики та управління
політичними процесами*

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА:
АНАЛІЗ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ**

Методичні рекомендації

**Київ
2009**

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України
(протокол № 142/1-9 від 31 січня 2008 р.)*

Укладачі :

О. І. Кілієвич, доцент кафедри економічної політики НАДУ;

В. В. Тертичка, доктор наук з державного управління, професор кафедри державної політики та управління політичними процесами НАДУ.

Рецензенти :

О. В. Мертенс, кандидат економічних наук, доцент, президент Міжнародного інституту бізнесу;

В. В. Юрчишин, доктор наук з державного управління, професор, директор економічних програм Центру ім. О. Разумкова.

Державна політика: аналіз та механізми її впровадження :
Д36 метод. рек. / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : НАДУ, 2009. -
88 с.

Видання призначено для методичного супроводу самостійної роботи слухачів денної, вечірньої і заочної та заочно-дистанційної форм навчання за програмою підготовки магістрів державного управління - дисципліна "Державна політика: аналіз та механізми її впровадження". Матеріал методичних рекомендацій об'єднано в дві частини, які відповідають двом модулям, з яких складається навчальна дисципліна: "Основи аналізу державної політики" та "Економічний аналіз державної політики". До кожної з частин включено рекомендації до лекцій, семінарських і практичних занять, до самостійної роботи слухачів та для підготовки творчої роботи, список рекомендованих джерел.

Методичні рекомендації будуть корисними також для аспірантів, викладачів, науковців, державних службовців, усіх, хто займається питаннями аналізу державної політики.

УДК 351:32:338(477)(08)

© Кілієвич О. І., Тертичка В. В.,
укладання, 2009

© Національна академія
державного управління
при Президентові
України, 2009

ПЕРЕДМОВА

Аналіз державної політики розглядається як комплекс процедур, що стосуються вироблення рекомендацій (порад) органам влади щодо найкращого з-поміж можливих курсу дій - державної політики загалом та її окремих складових, а також питань оцінювання, моніторингу результатів і наслідків виконання державних рішень для покращення показників суспільного розвитку. Рекомендації щодо “найкращого” вибору мають базуватися на суспільних цінностях, на суспільному й соціальному виборі, який зроблено в демократичному суспільстві. Важливою характеристикою аналізу політики є його *публічність* - залучення широких верств громадськості, експертів, науковців, недержавних організацій до дискусій, що передують ухваленню рішень¹.

Метою навчальної дисципліни є:

- ознайомити слухачів із сучасною методологією аналізу державної політики;
- сформувати вміння ідентифікувати й аналізувати підстави для державного втручання і проведення державної політики в різних сферах суспільного буття, визначати наслідки втручання з огляду на різні цілі політики;
- доповнити та розширити знання з основних проблем державної політики, її аналізу та механізму впровадження;
- надати базові знання щодо економічних аспектів аналізу державної політики;
- формувати вміння використовувати сучасні знання з аналізу державної політики в практичній діяльності.

Після вивчення навчальної дисципліни слухачі повинні:

- розуміти сутність державної політики і володіти вмінням застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності;
- володіти навичками аналізу процесу політики, знати особливості механізму впровадження державної політики;
- демонструвати розуміння поточних проблем і перспектив розвитку держави та її політики, а також значення аналізу державної політики.

Передумовою вивчення навчальної дисципліни є вивчення її на початку магістерської програми після оволодіння слухачами базовими знаннями з навчальних дисциплін кваліфікації “Спеціаліст”.

Навчальна дисципліна “**Державна політика: аналіз та механізми впровадження**” складається з двох нормативних модулів “**Основи аналізу державної політики**” (ОАДП) та “**Економічний аналіз державної політики**” (ЕАДП), що є обов’язковими для вивчення і передують спеціалізації “Аналіз державної політики”.

Методи оцінювання, форми контролю, критерії оцінювання (із зазначенням питомої ваги у підсумковій оцінці) поділяються в процентному співвідношенні таким чином: модуль “Основи аналізу державної політики” - 45%, модуль “Економічний аналіз державної політики” - 55%. Творча робота (аналітична записка складається з 2 частин і має чіткі рекомендації щодо структури та змісту), до підсумкового тесту включені завдання з модуля “Основи аналізу державної політики”.

¹ www.IPAS.org.ua/library.htm2004-3.htm

ЧАСТИНА 1

МОДУЛЬ “ОСНОВИ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ” (ОАДП)

1.1. Загальні положення

Мета модуля:

- доповнення та розширення знань з основних проблем державної політики, її аналізу та механізму впровадження;
- ознайомлення слухачів із сучасною методологією аналізу державної політики;
- формування вміння використовувати сучасні знання з аналізу державної політики в практичній діяльності.

Завданням модуля є набуття вмінь і знань із:

- сучасних методик аналізу державної політики;
- використання механізмів запровадження державної політики.

Об’єктом вивчення є державна політика.

Предметом модуля ОАДП є методики аналізу державної політики.

Модуль ОАДП має міждисциплінарний характер і є складником навчальної дисципліни “Державна політика: аналіз та механізми впровадження”, до якої входить також модуль “Економічний аналіз державної політики”. *Вона інтегрує відповідно до свого предмета знання з інших освітніх і наукових галузей: економічних, юридичних, соціологічних, психологічних тощо.*

Модуль ОАДП є складовою нормативної дисципліни “Державна політика: аналіз та механізми впровадження” за магістерською програмою спеціальності “державне управління”.

Після опанування модуля ОАДП **слухач повинен уміти:**

- застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності;

володіти:

- навичками аналізу державної політики;
- навичками підготовки аналітичних документів.

Слухач повинен знати:

- сутність державної політики;
- особливості механізмів запровадження державної політики.

Основними організаційними формами вивчення модуля ОАДП є: лекції, практичні заняття, ділові й рольові ігри, case-studies, самостійна робота, виконання індивідуальних завдань та контрольні заходи - презентації, тести.

Для засвоєння знань і формування вмінь, що передбачаються внаслідок вивчення модуля ОАДП, можуть бути використані такі форми індивідуальних завдань: підготовка аналітичних записок за рекомендаціями щодо структури і змісту та презентація.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння слухачами навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Вона передбачає опрацювання монографій та інших наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення та ознайомлення з положеннями законодавчих та інших

нормативно-правових актів, матеріалів, отриманих засобами інформаційних технологій тощо.

Презентації за рекомендаціями щодо структури та змісту аналітичних записок є складником підсумкового контролю формування вмінь і засвоєння знань.

Методи оцінювання, форми контролю, критерії оцінювання (із зазначенням питомої ваги в підсумковій оцінці):

- поточний контроль: виконання контрольних та індивідуальних завдань під час семінарських, практичних занять, самостійної роботи (за 10-бальною шкалою) - до 15 %;
- поточний контроль: індивідуальне есе (аналітична записка, частина 1). Обсягом до 5 сторінок (8-10 тис. знаків з пробілами) - до 20 %;
- контрольне випробування через тестування (комп'ютерне) - до 10 %.

Кількість кредитів - 1,5 (45 годин).

Згідно з навчальним планом **бюджет навчального часу** на вивчення модуля ОАДП становить 45 годин. Для *денної форми навчання*: лекції - 18, практичні заняття - 12, самостійна робота слухача - 15, індивідуально-консультаційна робота - 5. ІКР - 13,5.

Для *вечірньо-заочної форми навчання*: лекції -10, практичні заняття - 8, самостійна робота слухача - 27, індивідуально-консультаційна робота - 6. Для *заочної форми навчання*: лекції - 8, практичні заняття - 6, самостійна робота слухача - 30, індивідуально-консультаційна робота - 7. ІКР - 32.

1.2. Тематичний план модуля “Основи аналізу державної політики”

№	Тема	Денна					Вечірньо-заочна					Заочна				
		Σ	Л	П.з.	С.з.	СРС	Σ	Л	П.з.	С.з.	СРС	Σ	Л	П.з.	С.з.	СРС
1	Концептуальні засади аналізу державної політики. Взаємозв'язок державної політики і соціально-економічних умов розвитку суспільства. Формування цілей державної політики	5	4			1	5	2			3	4	2			2
2	Типологія та модельний аналіз державної політики	5	4			1	4	2			2	4	2			2
3	Аналіз державної політики: процес і технологія	5	4			1	4	2			2	3	1			2
4	Вибір політики: критерії і відповідальність та процедура надання порад-рекомендацій	3	2			1	4	2			2	3	1			2
5	Соціально-психологічні й етичні аспекти аналізу державної політики	3	2			1	3	1			2	4	1			3

6	Державне управління як владний механізм упровадження державної політики	3	2			1	3	1			2	4	1			3
7	Оцінювання державної політики	3				3	4				4	4				4
8	Демократія й аналіз державної політики	3				3	4				4	4				4
9	Аналіз конкретних ситуацій (case studies)	5		4		1										
10	Ділова гра: Ідентифікація проблеми для аналізу державної політики	5		4		1	7		4		3	7		3		4
11	Рольова гра: Впровадження напряму державної політики	5		4		1	7		4		3	7		3		4
	Усього	45	18	12		15	45	10	8		27	44	8	6		30

1.3. Зміст модуля: Основи аналізу державної політики

Тема 1. Концептуальні засади аналізу державної політики. Взаємозв'язок державної політики і соціально-економічних умов розвитку суспільства. Формування цілей державної політики

- Термінологічне визначення аналізу політики.
- Поняття, зміст і структура державної політики.
- Призначення та функції державної політики в суспільному житті.
- Середовище аналізу державної політики.
- Формування цілей державної політики.

Тема 2. Типологія та модельний аналіз державної політики

- Визначення типів політики, придатних для аналізу.
- Інформаційно-аналітичні технології.
- Моделі досягнення державно-політичних процесів.
- Теоретико-аналітичні та прикладні можливості аналізу процесу політики.

- Сценарний метод в аналізі політики.

Тема 3. Аналіз державної політики: процес і технологія

- Цикл (етапи) аналізу державної політики.
- Вибір та класифікація проблем, придатних для аналізу державної політики.

- Аналітичні технології.

- Основні принципи вироблення альтернатив.

- Внесення до порядку денного як важливий етап аналізу політики.

- Концептуальні засади реалізації урядової політики.

Тема 4. Вибір політики: критерії і відповідальність та процедура надання порад-рекомендацій

- Порада як результат аналізу політики.
- Критерії відповідальності за вибір напрямку політики.
- Невизначеності вибору політики.
- Процес надання порад-рекомендацій.
- Технологічні процедури надання порад.

Тема 5. Соціально-психологічні й етичні аспекти аналізу державної політики

- Ціннісні орієнтації аналізу державної політики.
- Поняття аналітичної чутливості.
- Гендерний складник аналізу політики.
- Гендерна демократія і врахування прав меншин в аналізі політики.
- Вимоги до особистісних якостей аналітика-експерта.
- Взаємовідносини аналітика-експерта і замовника (клієнта) в аналізі державної політики.

Тема 6. Державне управління як владний механізм упровадження державної політики

- Державне управління: демократичні чинники та організаційні засади впровадження державної політики.
- Вивчення об'єктивних умов запровадження державної політики.
- Інструменти впровадження державної політики.
- Проблеми кадрового забезпечення державної політики України.

Тема 7. Оцінювання державної політики

- Методологія оцінювання результативності й ефективності державної політики.
- Особливості експертно-аналітичного оцінювання державної політики.
- Оцінювання процесу і впливу державної політики.
- Оцінювання ресурсів і результатів державної політики.
- Техніка моніторингу і критерії оцінювання політики.

Тема 8. Демократія й аналіз державної політики

- Роль і значення держави в сучасному суспільстві.
- Демократія й аналіз державної політики.
- Трансформаційні процеси в Україні.
- Вплив глобалізації та інтеграційних процесів на аналіз і впровадження державної політики.
- Тенденції переходу від ліберальної до соціальної демократії.

Тема 9. Аналіз конкретних ситуацій (case studies)

Тема 10. Ділова гра: Ідентифікація проблеми для аналізу державної політики

Тема 11. Рольова гра: Впровадження напрямку державної політики

1.4. Рекомендації до лекцій

Лекція 1. Концептуальні засади аналізу державної політики

(тема 1: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються основні поняття курсу, базові концепції аналізу політики, акцентується увага на передумовах становлення аналізу державної політики; специфіці дефініційного визначення державної політики; конструктивності взаємозв'язку державної політики та соціально-економічних умов розвитку суспільства; науково-прогностичних цілях державної політики.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

- Поняття, зміст і структура державної політики.
- Призначення та функції державної політики в суспільному житті.
- Середовище (соціальне, фізичне, економічне, політичне) аналізу державної політики.
- Документи з аналізу політики (аналітичні записки (АЗ)).

Перелік проблемних питань

- Чим відрізняються визначення політики у значенні "Policy" і "Politics"?
- У чому особливість аналізу державної політики на відміну від політичного аналізу чи аналізу для політики?
- В чому особливість впливу середовища на результати і наслідки аналізу державної політики?
- Чому аналіз стейкхолдерів є важливим для державної політики?
- Які особливості підготовки аналітичних документів у сфері аналізу державної політики?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

2. *Кілієвич О.* Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

3. *Янг Е.* Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

4. Основи аналізу державної політики : опорний конспект лекцій до навч. дисципліни. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

5. *Рєбкало В.* Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. Рєбкало, В. Тертичка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 80 с.

Додаткові

6. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. - К. : Вид-во УАДУ, 2000. - 232 с.
7. Браун П. Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / П. Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.
8. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 238 с.
9. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 750 с.
10. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.
11. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Основи, 1998. - 654 с.
12. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm
13. Вироблення державної політики: рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі : зб. аналіт. звітів і зап. учасн. Програми уряд. стажування / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2006. - 388 с.
14. Пал Л. А. Аналіз державної політики / Л. А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюби. - К. : Основи, 1999. - 422 с.
15. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm
16. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.
17. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія / В. Тертичка // Політ. менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С. 3-22. - Режим доступу : www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=34&c=596

Лекція 2. Типологія та модельний аналіз державної політики

(тема 2: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються основні типи державної політики, придатні для аналізу; інформаційно-аналітичні технології; моделі досягнення процесів політики; теоретико-аналітичні й прикладні можливості аналізу процесу політики; сценарний метод в аналізі політики.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

- Поняття та визначення типів державної політики.
- Призначення та функції моделей державної політики в суспільному житті.

- Значення моделювання державно-політичних процесів.

Перелік проблемних питань

- Чому саме такі типи державної політики придатні для аналізу?
- У чому особливість визначення таких типів державної політики?
- В чому особливість моделювання процесів політики?
- Чому зіставлення найуживаніших моделей державної політики має важливе значення для аналізу державної політики?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

2. *Кілієвич О.* Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

3. *Янг Е.* Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

4. Основи аналізу державної політики : опорний конспект лекцій до навч. дисципліни. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

5. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 238 с.

6. *Рєбкало В.* Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. Рєбкало, В. Тертичка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 80 с.

Додаткові

7. *Браун П.* Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / П. Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.

8. *Тертичка В.* Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 750 с.

9. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.

10. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

11. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

12. Вироблення державної політики: рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі : зб. аналіт. звітів і зап. учасн.

Програми уряд. стажування / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2006. - 388 с.

13. Пал Л. А. Аналіз державної політики / Л. А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюби. - К. : Основи, 1999. - 422 с.

14. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

15. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.

Лекція 3. Аналіз державної політики: процес і технологія. Вибір політики: критерії і відповідальність та процедура надання порад-рекомендацій
(тема 3: денна форма навчання - 6 год, вечірня форма навчання - 4 год, заочна форма навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються основні етапи циклу державної політики і подається коротка характеристика кожного етапу; наголошується на проблемі, придатній для аналізу політики; на визнанні й визначенні проблеми; коротко характеризуються аналітичні методи конкретизації проблем для аналізу політики; висвітлено критерії вибору напряму політики і відповідальності за вибір; охарактеризована процедура надання порад-рекомендацій.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

- Поняття та визначення циклу (етапів) державної політики.
- Послідовність етапів (циклу) політики.
- Значення аналітичних методів конкретизації проблеми.
- Відповідальність за вибір політики.
- Процедура надання порад-рекомендацій.

Перелік проблемних питань

- Чи залежить цикл політики від місця розташування, режиму в країні?
- У чому особливість формулювання проблеми для аналізу політики?
- Які інші аналітичні методи конкретизації проблеми мають значення для формулювання проблеми?
- Як Ви розумієте підхід, що технологічні аспекти аналізу державної політики не мають визначального значення для його якості?
- Які основні критерії вибору напряму політики?
- Як організовується презентація порад-рекомендацій?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

2. *Кілієвич О.* Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

3. *Янг Е.* Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

4. Основи аналізу державної політики : опорний конспект лекцій до навч. дисципліни. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

5. *Ребкало В.* Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. Ребкало, В. Тертичка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 80 с.

Додаткові

6. *Браун П.* Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / П. Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.

7. *Тертичка В.* Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 750 с.

8. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.

9. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

10. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

11. Вироблення державної політики: рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі : зб. аналіт. звітів і зап. учасн. Програми уряд. стажування / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2006. - 388 с.

12. *Пал Л. А.* Аналіз державної політики / Л. А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюби. - К. : Основи, 1999. - 422 с.

13. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

14. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.

Лекція 4. Соціально-психологічні й етичні аспекти аналізу державної політики та механізм упровадження державної політики

(тема 5: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються основні цінності, на які зорієнтований аналіз державної політики, характеризується поняття аналітичної чутливості; коротко характеризується гендерний складник аналізу політики та

особливості взаємовідносин аналітика-експерта і замовника (клієнта) в аналізі державної політики.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

- Поняття ціннісних орієнтацій аналізу державної політики.
- Вимоги до особистісних якостей аналітика-експерта.
- Гендерна демократія і врахування прав меншин в аналізі політики.

Перелік проблемних питань

- На яких суспільних цінностях ґрунтується аналіз державної політики?
- Які характерні риси аналітичної чутливості аналітика політики?
- Які вимоги висувуються до особистісних якостей аналітика-експерта?
- В чому специфіка врахування гендерних особливостей аналізу

державної політики?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

2. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

3. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

4. Основи аналізу державної політики : опорний конспект лекцій до навч. дисципліни. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

5. Ребкало В. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. Ребкало, В. Тертичка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 80 с.

Додаткові

6. Браун П. Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / П. Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.

7. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 750 с.

8. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.

9. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

10. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во К.І.С., 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

11. Вироблення державної політики: рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі : зб. аналіт. звітів і зап. учасн. Програми уряд. стажування / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2006. - 388 с.

12. *Пал Л. А.* Аналіз державної політики / Л. А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюби. - К. : Основи, 1999. - 422 с.

13. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

14. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.

1.5. Рекомендації до практичних занять

Практичне заняття 1 (4 год)

Аналіз конкретної ситуації (case studies): "Індустрія звукозапису та музичне "піратство"

Рекомендовані джерела

1. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

2. Закон України про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності (чинна редакція від 11 верес. 2003 р. № 1160-15) // Уряд. кур'єр. - 2003. - № 198. - 22 жовт.

3. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 берез. 2004 р. № 308 // Уряд. кур'єр. - 2004. - № 55. - 24 берез.

4. Закон України про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування (документ 2953-14); чинна редакція від 17.01.2002 // Відом. Верховної Ради України. - 2002. - № 17. - Ст.121.

Мета практичного заняття

Оволодіння навичками аналізу політики через визначення проблеми існування "музичного піратства" в країні, аналізу стейкхолдерів, формулювання альтернатив та вмінь визначати результати і наслідки аналізу політики у цій сфері.

Для проведення практичного заняття слід розділитись на 6 підгруп:

- 1) органи влади (напр., Кабінет Міністрів України);
- 2) вітчизняні виробники;

3) закордонні стейкхолдери (напр., Міжнародна асоціація авторського права - *ИРА* (3.1); ця група може висвітлювати інтереси й інших стейкхолдерів - Уряд США (3.2), мультинаціональні корпорації (“п’ять сестер”), інтереси яких, у свою чергу, захищає міжнародна організація - *IFPI* (3.3);

4) вітчизняні власники авторських прав;

5) вітчизняні користувачі продукції;

6) вітчизняні товаровиробники, зацікавлені у вступі до СОТ (напр., виробники металопрокату).

Завдання практичного заняття

Розгляньте матеріали “Фонографічна видавнича справа в Україні: виробництво, торгівля, захист авторських прав”, Закон [4] та додаткові роздаткові матеріали (роздаються слухачам додатково).

Завдання для підгруп:

1. Розгляньте з позиції інтересів кожної групи бачення проблеми, яка вимагає вирішення (або потребує збереження статус-кво).

2. Сформулюйте варіант дій (бездіяльності) від своєї групи для обговорення на семінарі. В чому переваги цього варіанту для вашої групи та можливі недоліки?

3. Визначте перелік основних стейкхолдерів (по відношенню до проблеми, яку сформулює група КМУ). Внаслідок обговорення пропозицій груп треба скласти зведений список стейкхолдерів.

4. Яке ставлення Вашої групи до пропозицій групи КМУ; оцініть можливі впливи та наслідки для суспільства в цілому та для вашої групи інтересів (зверніть увагу на нормативно-правові акти [2, 3]).

Практичне заняття 2 (4 год)

Ділова гра:

“Ідентифікація проблеми для аналізу державної політики”

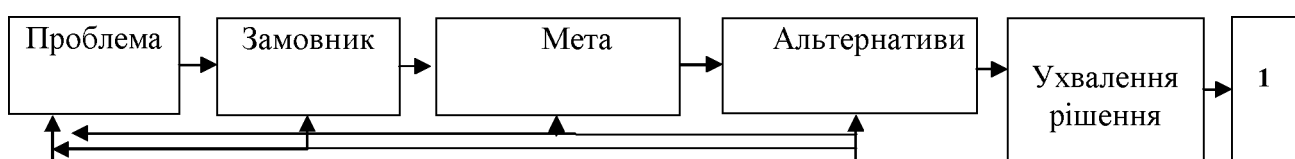
Завдання: сформулюйте проблему, придатну для аналізу політики, визначте замовника, мету й альтернативні варіанти вирішення проблеми.

Заняття поділяється на дві умовні частини:

- самостійна робота слухачів у міні-аналітичних групах;
- презентація і вибір проблеми з рекомендованою альтернативою її вирішення для внесення до порядку денного.

Для активної участі у практичному занятті слухачі формують “міні-аналітичні” групи кількістю до 3 осіб кожна.

На дошці варто зобразити спрощену схему окремих етапів аналізу політики

На практичному занятті слухачі можуть використовувати всі доступні навчальні ресурси.

Щодо першого етапу (див. слайди 57-70 <http://www.IPAS.org.ua/library.htm>) - увагу слухачів варто зорієнтувати на:

- виокремлення проблеми для аналізу політики з проблемної ситуації;
- складники визнання і визначення проблеми для аналізу політики;
- формулювання проблеми, придатної для аналізу політики;
- практичні рекомендації (грунтуючись на наукових підходах Я.Потера, Л.Пала) до формулювання проблеми для аналізу політики;
- аналітичні методи конкретизації проблеми;
- **замовника** (клієнта);
- **мету** (мету розв'язання проблеми).

При формулюванні альтернатив варто звернути увагу на (див. слайди 71-81 <http://www.IPAS.org.ua/library.htm>):

- ресурсні центри ідентифікації альтернатив політики;
- рівноцінність як головний критерій вироблення альтернатив політики;
- кількість альтернатив політики;
- обов'язкове включення до переліку альтернативи status-quo - бездіяльність;
- урахування правил при виробленні альтернатив політики.

Завдання доцільно виконувати за шаблоном:

Проблема	Замовник	Мета	Альтернативи
			1. Status-quo
			2.
			3.
			4.

На другій умовній частині практичного заняття залежно від кількості міні-аналітичних груп установити регламент для презентації (бажано **до 10 хв**).

Під час презентації окремих етапів аналізу політики (див. слайди 96-108 <http://www.IPAS.org.ua/library.htm>) варто зосередитися на таких питаннях:

- Що з точки зору аналітика-експерта слід робити замовникові?
- Чому він має це робити?
- В який спосіб він повинен це зробити?

Під час презентації особливу увагу слід звернути (**записати**) на:

- сформульовану проблему;
- замовника;
- альтернативи політики.

Після закінчення презентації варто зробити невелику перерву (до **5 хв**) (метою є розуміння відмінності між процесом **вироблення і ухвалення політики**), на якій слухачі визначаються з проблемою і рекомендованою альтернативою, що вноситься до порядку денного.

Рейтингове голосування: проблема і рекомендована альтернатива, що набрала найбільшу кількість голосів вноситься до порядку денного.

Завдання на наступне практичне заняття - **рольова гра**: “Впровадження політики”.

Міні-аналітична група, чия проблема і рекомендована альтернатива політики внесені до порядку денного, самостійно визначає необхідні для впровадження відповідного напрямку політики установи, організації, заклади, структури тощо.

Практичне заняття 3 (4 год)

Рольова гра:

“Впровадження напрямку державної політики”

Мета заняття: дієвість державного управління як владного механізму впровадження напрямку державної політики.

Завданням слухачів на практичному занятті є впровадження напрямку державної політики (проблема і рекомендована альтернатива, що внесені до порядку денного на попередньому занятті) (див. слайди 130-139 <http://www.IPAS.org.ua/library.htm>).

Наголосити на двох типах державного управління: застарілому і новому. (**Застаріле:** кращим для всієї системи управління є наявність досвіду і знань. Створення організаційних структур, бюджету організації, методів роботи тощо вважається головним для досягнення поставленої мети. **Нове:** відмова від розмежування управління й політики. Прихильники цього напрямку вважають за доцільне впливати як на вибір, так і на втілення напрямку політики в життя. Нове управління державними органами ставить собі за мету не тільки виконувати ефективніше та економніше розпорядження, але й впливати на вибір та втілення в життя політики, яка загалом поліпшить якість життя для всіх).

Заняття поділяється на дві умовні частини:

- самостійна робота слухачів у підгрупах;
- рольова гра: впровадження напрямку державної політики.

Під час впровадження звертати увагу на **інструменти** впровадження (див. слайд 139 <http://www.IPAS.org.ua/library.htm>) політики (критерії вибору інструментів з меню інструментів).

Аналітична група, проблема з альтернативою вирішення якої була внесена до порядку денного, **визначає** необхідні “структурні” компоненти (органи влади, організації, установи, заклади, підприємства, бізнес-структури, ЗМІ, приватні особи тощо). Можливе уточнення (лише) формулювання проблеми й альтернативи вирішення.

Назви цих структурних “компонентів” варто написати **на дошці**.

Представники інших аналітичних груп вибирають “ким вони будуть” (зафіксувати на аркуші паперу).

Наголосити, що наступним після впровадження етапом є оцінювання (окремий навчальний модуль є у спеціалізації “Аналіз державної політики”), але зважаючи на часові обмеження цей етап не розглядається.

Після поділу групи на складники рольової гри варто встановити регламент для “входження” в ролі.

Кожна підгрупа самостійно визначає місію свого “компонента”, структуру і ставлення до запропонованого варіанту вирішення проблеми.

На другій умовній частині практичного заняття залежно від проблеми й альтернативи її вирішення доцільно **модерувати** процес впровадження (на виступи до 7 хв).

Завданням впроваджувальної підгрупи є вирішення проблеми - **дія політики** (наголосити - не діяльність чи голослівне, декларативне вирішення).

Бали (оцінка) - за фактичну роботу в аудиторії.

Нагадати про Аналітичну записку (згідно з вимогами щодо структури і змісту).

1.6. Рекомендації для підготовки творчої роботи (частина 1 Аналітичної записки)

Організація самостійної роботи слухача

Самостійна робота слухачів - один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Головною метою самостійної роботи є закріплення, розширення та поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, умінь та навичок, а також самостійне вивчення та засвоєння нового матеріалу під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Питання, що виникають у слухачів стосовно виконання запланованих завдань, вирішуються на консультаціях, які проводяться згідно з графіками, затвердженими кафедрою.

Самостійна робота слухачів над навчальною дисципліною (модулем) “Основи аналізу державної політики” для всіх форм навчання включає такі форми:

- 1) самостійне вивчення теми № 4, частково - тем № 6-8;
- 2) самостійна робота з літературними джерелами з метою кращого засвоєння програмного матеріалу після відвідування лекцій;
- 3) підготовка одного обов’язкового модульного завдання;
- 4) підготовка вибіркового дослідницького завдання (аналітичної записки) на базі критичного огляду наукових публікацій, розробки пропозицій щодо вирішення актуальних проблем або прогнозів за обраною тематикою;
- 5) презентація результатів виконання вибіркового дослідницького завдання на останньому практичному занятті;
- 6) систематизація вивченого матеріалу дисципліни перед іспитом.

Усі завдання самостійної роботи слухачів поділяються на обов’язкові та вибіркові, виконуються у встановлені терміни, з відповідною максимальною оцінкою та передбачають певні форми звітності щодо їх виконання. Обов’язкові завдання виконуються кожним без винятку слухачем у процесі вивчення дисципліни, вибіркові завдання є альтернативними.

Основна тематика вибіркового дослідницького завдання

Слухачі самостійно (за погодженням із викладачем) обирають проблематику для аналітичної записки і виконують роботу за рекомендаціями щодо структури і змісту аналітичної записки.

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА²

(рекомендації щодо змісту і структури)

Частина 1

Аналітична записка виконується слухачами під час вивчення дисципліни “Державна політика: аналіз та механізми впровадження” і складається з двох частин. **Перша частина** є підсумковою письмовою роботою, яка має бути завершена до складання поточного тесту з модуля “Основи аналізу державної політики”, **друга частина** готується під час вивчення модуля “Економічний аналіз державної політики”.

НАДУ при Президентові України

кафедра державної політики та управління політичними процесами

група № ____ ф-ту _____, 20__/20__ навч. рік,

Прізвище та ініціали виконавця,
_____ (підпис)

Аналітична записка (частина 1)

Формулювання проблеми (як назва роботи)

(модуль “Основи аналізу державної політики”)

1. Визначення проблеми для аналізу:

- симптоми проблемної ситуації;
- законодавча й інституційна база у сферах, де спостерігаються названі симптоми (включаючи чинну політику);
- масштаб проблеми (територія, час, сфера, соціальні групи, відсоток населення);
- традиційна точка зору щодо цієї проблеми (які чинники перешкоджали розв’язанню проблеми в минулому та чи є практика розв’язання подібних проблем?);
- коротка історія питання (як вирішувалася раніше і сучасний стан справ);
- опис інструментів здійснення чинної політики;
- оцінювання результативності та ефективності дії політики;
- нагальність вирішення;
- замовник (клієнт) аналізу.

2. Консультації (політичне середовище політики, аналіз стейкхолдерів):

- погляди і ставлення зацікавлених груп, лідерів, ЗМІ тощо до проблеми (кого стосується проблема і хто має важелі впливу на можливі варіанти вирішення/поглиблення проблеми);
- організація: установи, що підтримують/заперечують рішення.

3. Попереднє формулювання альтернатив $\approx$ 4 (серед яких обов’язковим є варіант “нічого не змінювати (status-quo) - бездіяльність”).

4. Ресурси (прогнозне визначення), необхідні для вирішення проблеми:

- матеріальні ресурси;
- людські ресурси;
- фінансові ресурси;
- часові ресурси.

² Див: Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm/t-2003-2.htm; Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во “К.І.С.”, 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm2003-6.htm; Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 215-233 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm2002-14.htm; Основи аналізу державної політики. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm2004-4.htm

5. Графік проведення роботи

Аналітична записка є індивідуальною роботою і спрямована на вирішення конкретної суспільної проблеми, ґрунтується на процесі й містить усі етапи аналізу політики. **Проблема, придатна для аналізу державної політики, це ситуація, що викликає занепокоєння в суспільстві та потребує реагування відповідного органу влади.**

Для аналізу може обиратися одна проблема, що є предметом дослідження у магістерській роботі з державного управління.

Обсяг кожної частини аналітичної записки - до **5 сторінок (8-10 тис. знаків)**.

Орієнтовна структура (частина 1) аналітичної записки (рекомендується для слухачів денної, заочної і вечірньої форм навчання).

1.7. Рекомендовані джерела

Основні джерела

1. Браун П. Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / П. Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.

2. Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 238 с.

3. Дай Т. Основи державної політики / Т. Дай ; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського ; наук. ред. З. В. Балабаєва. - Одеса : АО БАХВА, 2005. - 468 с. (гриф МОН України).

4. Дан В. Державна політика: вступ до аналізу / В. Дан ; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського ; наук. ред. М. О. Баймуратов. - Одеса : АО БАХВА, 2005. - 504 с. (гриф МОН України).

5. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. - К. : Вид-во УАДУ, 2000. - 232 с.

6. Основи аналізу державної політики : опорний конспект лекцій до навч. дисципліни. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

7. Ребкало В. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні : конспект лекцій до навч. модуля / В. Ребкало, В. Тертичка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 80 с.

8. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С., 2003. - 130 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

Нормативно-правова література

9. Закон України про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності від 11 верес. 2003 р. № 1160-15 // Уряд. кур'єр. - 2003. - № 198. - 22 жовт.

10. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 берез. 2004 р. № 308 // Уряд. кур'єр. - 2004. - № 55. - 24 берез.

11. Регламент Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950 / Офіц. вісн. України. - 2007. - № 54. - С. 21. - Ст. 2180.

Додаткові джерела

12. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

13. *Кілієвич О.* Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. - 510 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

14. *Тертичка В.* Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. - 750 с.

15. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.

16. *Вайс К. Г.* Оцінювання: методи дослідження програм та політики / К. Г. Вайс ; пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : Основи, 2000. - 671 с.

17. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції, практика / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

18. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

19. Вироблення державної політики: рекомендації для України в контексті євроінтеграційного досвіду країн Балтії та Польщі : зб. аналіт. звітів і зап. учасн. Програми уряд. стажування / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2006. - 388 с.

20. *Волес В.* Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес ; пер. з англ. Р. Ткачук. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 871 с.

21. *Говлет М.* Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / М. Говлет, М. Рамеш ; пер. з англ. О. Рябова. - Львів : Кальварія, б. р. - 264 с.

22. *Гогвуд Б.* Аналіз політики для реального світу / Б. Гогвуд, Л. Ган ; пер. з англ. А. Олійник ; наук. ред. пер. В. Тертичка. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 396 с.

23. Збірник ситуативних прикладів у сфері державної політики і державного менеджменту / пер. з англ. І. О. Іноземцевої, С. В. Соколик. - К., 2002. - 104 с.

24. *Колбеч Г. К.* Політика: основні концепції в суспільних науках / Г. К. Колбеч ; пер. з англ. О. Дем'янчука. - К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2004. - 127 с.

25. Оцінювання державних політики та програм : посіб. для викл. з осв.-проф. підготов. магістрів держ. упр. / Т. Англерид, А. Андерсен, І. Артим та ін. - К. : Всеуито, 2003. - 151 с.

26. *Пал Л. А.* Аналіз державної політики / Л. А. Пал ; пер. з англ. І. Дзюби. - К. : Основи, 1999. - 422 с.
 27. Рекомендації щодо методології аналізу політики // Персп. дослідж. - 1999. - № 9. - С. 36-64.
 28. *Розенфельд Р.* Лекції з державної політики / Р. Розенфельд. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 60 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm
 29. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич, В. Є. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 320 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm
 30. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. : О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.
 31. *Тертичка В.* Аналіз державної політики і політологія / В. Тертичка // Політ. менеджмент. - 2004. - № 6 (9). - С. 3-22. - Режим доступу : www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=34&c=596
 32. *Тертичка В.* Суспільна політика як сфера наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні / В. Тертичка // Державне управління: теорія, методологія, упровадження. - 2006. - № 2. - Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej4/index.html>
 33. *Тертичка В.* Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? / В. Тертичка // Політ. менеджмент. - 2007. - № 1 (22). - С. 10-23. - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=67&c=1527>
 34. New Approaches to Public Policy in Ukraine: Lessons Learned from New EU Member States. Executive Intern Program analytical reports and policy papers / Eds. O. Kilievych, V. Tertychka. - Kyiv : K.I.C., 2006. - 230 p.
 35. Public Policy in Central and Eastern Europe: Theories, Methods, Practices / Ed. M. Potucek, L. T. LeLoup, G. Jenei, L. Varadi. - NISPAcee, 2003. - 340 p.
 36. *Tertychka V.* Implementation of Specialization "Public Policy Analysis" to the Ukrainian Training Programs for Public Servants: Opportunities and Barriers // www.nispa.sk/_portal/files/conferences/2006/papers/200604101828260
- Рекомендовані адреси сайтів*
37. www.kmu.gov.ua - урядовий портал.
 38. www.rada.gov.ua - Верховна Рада України (закони України, укази Президента, постанови КМУ).
 39. www.intellect.org.ua - мережа аналітичних центрів України.
 40. www.icps.kiev.ua - Міжнародний центр перспективних досліджень.
 41. www.vlada.kiev.ua/ums - Український медіа-сервер ("Україна в Інтернет": влада, ЗМІ, аналіт. центри та ін.).
 42. www.uara-csar.org.ua - Центр досліджень адміністративної реформи НАДУ.
 43. www.IPAS.org.ua - Інститут аналізу політики та стратегій.
 44. www.bizpro.org.ua - Проект Бізпро в Україні.
 45. www.rp.org.ua - проекти регуляторних актів в Україні.
 46. www.ics.org.ua - Інститут конкурентного суспільства.

ЧАСТИНА 2

МОДУЛЬ “ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ” (ЕАДП)

Модуль “Економічний аналіз державної політики” є складовою частиною дисципліни “Економічна політика” і входить до основних модулів навчальної програми підготовки магістрів державного управління.

Предметом модуля “Економічний аналіз державної політики” є державна політика - напрям дії або утримання від неї, обрані органами державної влади для розв’язання певної проблеми чи сукупності взаємно пов’язаних проблем (див. [40]). У свою чергу, аналіз державної політики - це порада щодо державних рішень (дій), орієнтована на клієнта (тобто замовника аналізу) й базована на суспільних цінностях (див.[1]).

Економічний аналіз державної політики зосереджується власне на економічних аспектах аналізу, кількісних, зокрема вартісних, оцінках усіх складових політичного процесу. Це погляд на державну політику, перш за все, з позицій оцінки її ефективності й результативності. Значна увага приділяється з’ясуванню підстав для запровадження тих або інших дій з боку органів державної влади, оцінюванню безпосередніх результатів певної державної політики та її наслідків, визначенню результативності та ефективності державної політики. Понятійний апарат, проблематика економічного аналізу державної політики повинні перебувати в центрі уваги слухачів при підготовці до практичних занять, самостійного опрацювання програми модуля, написанні рефератів та виконанні контрольних робіт.

Це видання слід використовувати разом з навчальними посібниками “Економічний аналіз державної політики” [3] та “Економічний розвиток і державна політика” [2], в яких докладно висвітлені концепції, терміни і поняття необхідні для виконання навчальних завдань.

2.1. Загальні положення

Метою модуля ЕАДП є формування у слухачів сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок з економічних аспектів аналізу державної політики для надання відповідних рекомендацій органам влади.

Завданнями модуля є:

- доповнення та розширення знання з основних проблем державної політики, її аналізу та механізму впровадження;
- ознайомлення слухачів із сучасною методологією аналізу державної політики;
- формування вміння використовувати сучасні знання з аналізу державної політики в практичній діяльності;
- формування вміння ідентифікувати й аналізувати підстави для державного втручання і проведення державної політики в різних сферах суспільного буття, визначати наслідки втручання з огляду на різні цілі політики.

Об’єктом вивчення є середовище вироблення державної політики.

Структурними складовими об'єкту вивчення є: учасники процесу вироблення політики; затрати ресурсів, продукти політики, її результати і впливи.

Предметом модуля ЕАДП є механізми вироблення індивідуальних і колективних рішень.

Модуль ЕАДП має міждисциплінарний характер. Він інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей: юридичних, політологічних, соціологічних, економічних тощо.

Модуль ЕАДП є складовою нормативної дисципліни за магістерською програмою за спеціальністю “Державне управління”. Після опанування модуля ЕАДП **слухач повинен уміти:**

- розробляти пропозиції (проекти) до регіональних і галузевих програм соціально-економічного розвитку, цільових перспективних програм та комплекси заходів, спрямованих на підвищення ефективності соціально-економічного розвитку на основі методології системного аналізу, виходячи з ресурсного забезпечення та механізмів запровадження державно-управлінських рішень;
- готувати практичні рекомендації органам державної влади і місцевого самоврядування щодо вибору ефективних інструментів і варіантів економічного регулювання на основі методів порівняльного аналізу стану національних ринків, ступеня лібералізації економіки і фінансової стабілізації, рівня ефективності приватизації;
- виходячи з результатів аналізу діяльності органу влади, підприємства, установи, організації або їх структурних підрозділів та причин виникнення проблем і можливих причин їхнього вирішення в межах своєї компетенції приймати управлінське рішення, використовуючи форми і методи добору й аналізу відповідної інформації щодо розв’язання ситуаційних проблем, які виникають в органах влади, їх структурних підрозділах, у межах своєї компетенції;
- забезпечувати виконання заходів щодо впровадження економічно обґрунтованих інновацій на основі результатів моніторингу і розрахунку ефективності проектів, використовуючи методи аналізу вигод та витрат;
- надавати консультації представникам органів державної влади і місцевого самоврядування щодо вибору ефективних інструментів і варіантів реалізації державної політики на рівні території, галузі, виходячи з чинного законодавства;
- визначати підстави для державного втручання при аналізі доцільності проведення державної політики в різних сферах;
- аналізувати цілі та обмеження, альтернативні варіанти реалізації політики, оцінювати очікувані результати.

Слухач повинен знати:

- основні проблеми державної політики, підходи до її вироблення та механізми її впровадження;
- сучасну методологію аналізу державної політики;

- економічні аспекти аналізу державної політики, зокрема концепції ефективності й результативності;
- основні підходи до застосування кількісних методів аналізу політики (зокрема аналізу вигід і витрат);
- підстави для державного втручання (ситуації неспроможності ринку) та причини неспроможності влади.

Слухач повинен набути навичок:

- прогнозування наслідків реалізації програм розвитку території, галузі засобами системного аналізу, застосовуючи результати моніторингу, соціологічних досліджень, узагальнення показників розвитку;
- підготовки аналітичних довідок, пропозицій, доповідей щодо діяльності підприємства, установи, організації на підставі статистичного аналізу показників розвитку;
- підготовки аналітичних та доповідних записок за загальною методологією аналізу політики та згідно з конкретними вимогами чинних нормативно-правових актів.

Основними організаційними **формами вивчення модуля** ЕАДП є: лекції, семінарські заняття, самостійна робота, виконання індивідуальних завдань та контрольні заходи - презентації, тести.

Для засвоєння знань і формування вмінь та навичок, що передбачаються за підсумками вивчення модуля ЕАДП, можуть бути використані такі форми індивідуальних завдань: підготовка рефератів, аналітичних записок і доповідей, проектів управлінських рішень (програм, постанов, розпоряджень тощо).

Самостійна робота є основним засобом засвоєння слухачами навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних занять. Вона передбачає опрацювання монографій та інших наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення й ознайомлення з положеннями законодавчих та інших нормативно-правових актів, матеріалів, отриманих засобами інформаційних технологій тощо.

Презентації є певним підсумковим засобом контролю формування вмінь і засвоєння знань щодо розробки програмних і нормативно-правових актів з актуальних питань публічної сфери та державотворення.

Іспит є підсумковою формою контролю засвоєння знань і формування вмінь, передбачених за результатами вивчення дисципліни.

Кількість кредитів - 1,5 (45 год).

Згідно з навчальним планом **бюджет навчального часу** на вивчення модуля ЕАДП становить 45 годин. Для *денної форми навчання*: лекції -18, практичні заняття - 8, семінарські заняття - 4, самостійна робота слухача - 15, індивідуально-консультаційна робота - 5. ІКР - 13,5.

Для *вечірньо-заочної форми навчання*: лекції -10, практичні заняття – 6, семінарські заняття - 2, самостійна робота слухача - 27, індивідуально-консультаційна робота - 6. Для *заочної форми навчання*: лекції - 10, практичні

заняття – 4, семінарські заняття - 2, самостійна робота слухача - 30, індивідуально-консультаційна робота - 7. ІКР - 32.

Форма підсумкового контролю - тест за програмою модуля.

2.2. Тематичний план модуля “Економічний аналіз державної політики”

№	Тема	Денна					Вечірньо-заочна					Заочна				
		Σ	Л	П.з.	С.з.	СРС	Σ	Л	П.з.	С.з.	СРС	Σ	Л	П.з.	С.з.	СС
1	Вступ до економічного аналізу політики	4	2		1	1	4	1		1	2	4	1		1	
2	Підгрунття державної політики: концепція ефективності	5	2		1	2	4	1		1	2	4	1		1	
3	Ефективність і результативність державної політики. Аналіз вигід і витрат	7	4		2	1	8	2	2		4	8	2	2		
4	Підстави для державної політики. Ситуації неспроможності ринку	9	4	2		3	9	3	2		4	9	3	2		
5	Підстави для державної політики: розподільчі та інші цілі політики	4	2	1		1	5	1	1		3	5	1			
6	Обмеження на державне втручання: неспроможність влади. Суспільний вибір	6	4	1		1	6	2	1		3	6	2			

7	Приклади аналізу окремих напрямків державної політики	5		4		1	3				3	3				
	Підготовка творчої роботи (аналітичної записки)	5				5	6				6	6				
	Усього	45	20	8	4	15	45	10	6	2	27	45	10	4	2	9

2.3. Зміст модуля ЕАДП за темами

Тема 1. Вступ до економічного аналізу політики

1. Загальне уявлення про економічний аналіз державної політики.
2. Базові поняття.
3. Державна політика та економіка.
4. Принципи аналізу рішень.
5. Документи з аналізу політики (аналітичні записки).

Тема 2. Підґрунття державної політики: концепція ефективності

1. Структура економічної системи: ринки продуктів і ресурсів.
2. Ефективність у споживанні на окремому ринку.
3. Ефективність у виробництві на окремому ринку.
4. Ефективність окремого ринку.
5. Взаємозв'язок ринків. Часткова і загальна рівновага.
6. Ефективність економіки як системи ринків.

Тема 3. Ефективність і результативність державної політики.

Аналіз вигід і витрат

1. Особливості аналізу проектів у державному секторі.
2. Методологія аналізу вигід і витрат.
3. Загальна характеристика інших методів аналізу ефективності політики.
4. Визначення та оцінювання результативності державної політики та державних програм.
5. Державна регуляторна політика в контексті ефективності й результативності.
6. Вартість державної політики.

Тема 4. Підстави для державної політики. Ситуації неспроможності ринку

1. Неспроможність ринків і роль держави.
2. Неповна конкуренція.
3. Природні монополії.
4. Суспільні блага (товари і послуги).

5. Зовнішні ефекти.
6. Асиметрична інформація і проблеми невизначеності.

Тема 5. Підстави для державної політики: розподільчі та інші цілі

1. Нерівність розподілу доходів і бідність як проблеми для державної політики.
2. Вимірювання нерівності та бідності.
3. Концепції справедливості й соціальний вибір.
4. Соціальна ефективність.
5. Механізми перерозподілу доходів.

Тема 6. Обмеження на державне втручання: неспроможність влади.

Суспільний вибір

1. Теорія суспільного вибору як методологія аналізу вироблення колективних рішень.
2. Механізми вироблення колективних рішень: проблеми, притаманні прямій демократії.
3. Механізми вироблення колективних рішень: проблеми, властиві представницькій владі.
4. Проблеми, притаманні бюрократичному забезпеченню.
5. Неспроможність влади як обмеження для державного втручання.

Тема 7. Приклади аналізу окремих напрямків державної політики в Україні

Презентації індивідуальних завдань слухачів (аналітичних записок) з окремих напрямів державної політики.

2.4. Рекомендації до лекцій

Лекція 1. Вступ до економічного аналізу політики

(тема 1: денна форма навчання - 2 год, вечірня та заочні форми навчання - 1 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються основні поняття курсу, базові концепції аналізу політики, акцентується увага на економічних аспектах аналізу політики - концепціях ефективності й результативності державної політики, співвідношенні понять державної політики та економіки; розглядаються підстави для державного втручання в соціально-економічні процеси з урахуванням цілей державної політики.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Економічне середовище державної політики.
2. Суспільний сектор (державний та комунальний) і приватний сектор у перехідній економіці.
3. Загальне уявлення про раціональний, суспільний, соціальний, економічний, політичний вибір / рішення.
4. Документи з аналізу політики (аналітичні записки, АЗ).

Перелік проблемних питань

1. Чим відрізняються цілі політики від завдань політики, продукти політики від результатів політики?

2. Специфіка визначення предмету економічного аналізу політики порівняно з предметом модуля вступ до аналізу політики мікроекономіки для аналізу політики порівняно з предметом економічної теорії.
3. Різниця між позитивним і нормативним аналізом політики.
4. Основні принципи прийняття індивідуальних рішень.
5. Раціональна, нераціональна та обмежено раціональна поведінка.

Рекомендовані джерела

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд.1, 8.
2. Кілієвич О. Основи економічної методології в аналізі державної політики // Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. посіб. : у 2 кн. / Ю. Бажал, А. Бауманіс, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2004. - Кн. 1. - С. 131-162.

Додаткові

3. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд.1, 8.
4. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін.- К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Ч. 1.
5. Дербін Е. Економічна теорія і державний сектор / Е. Дербін, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 1997. - 107 с.
6. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 1-2.
7. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, сфера прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / Уклад. : О. Кілієвич, В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с.

Лекція 2. Підґрунтя державної політики: концепція ефективності

(тема 2: денна форма навчання - 2 год, вечірня та заочні форми навчання - 1 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються структура економічної системи та структура окремого ринку; поняття ефективності у споживанні та у виробництві на окремому ринку, концепції надлишку споживача, надлишку виробника та сукупного надлишку як мірил ефективності рішень учасників ринку; вводиться поняття ефективності економіки як системи ринків, яке ґрунтується на ефективності за Парето.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Попит і готовність платити.
2. Економічна вартість і гранична вартість. Пропозиція.
3. Поняття конкурентного ринку.
4. Ефективність конкурентної рівноваги.

Перелік проблемних питань

1. За якими ознаками розрізняють певні типи ринкових структур?
2. Як концепція раціонального вибору пов'язана з аналізом ефективних рішень виробників і споживачів?
3. Чому сукупний надлишок може бути використаний для визначення міри ефективності функціонування ринків? Чи можна використовувати величину надлишку для чисельного вимірювання ефективності ринків?
4. Чи можна розглядати критерій ефективності за Парето також як критерій справедливості розподілу благ і доходів?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 2-7.

Додаткові

2. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 2-7.
3. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Розд. 2.1 - 2.4.
4. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 3.

Лекція 3. Ефективність і результативність державної політики. Аналіз вигід і витрат

(тема 3: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції накреслюється один з напрямків використання мікроекономічної методології в аналізі політики - оцінювання політики в цілому та окремих її елементів, перш за все з позицій ефективності та результативності; формулюються основні універсальні критерії для порівняння альтернативних варіантів політики; визначаються основні поняття методології оцінки ефективності державної політики, окремих проектів і програм - аналізу вигід та витрат, і наводяться приклади застосування цього підходу; розглядаються підходи до визначення ефективності та результативності заходів державної політики в аналітичних документах; характеризується українське законодавство в сфері державної регуляторної політики, зокрема щодо оцінки результативності заходів державної політики.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Особливості аналізу проектів у державному секторі.
2. Основні етапи аналізу політики.
3. Фактор ризику в аналізі вигід і витрат.
4. Загальна характеристика інших методів аналізу ефективності політики.

5. Українське законодавство у сфері державної регуляторної політики та практика його застосування в аналізі політики.

Перелік проблемних питань

1. Чим відрізняються поняття ефективності державної політики та результативності державної політики?

2. Що таке тіньові ціни? Чому вони відрізняються від ринкових? Які основні підходи існують до кількісного оцінювання суспільних вигід та витрат?

3. Що таке соціальна ставка дисконту та чи використовується вона в Україні?

4. Які існують проблеми при впровадженні методології аналізу вигід і витрат в Україні?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 8.

2. Кілієвич О. Основи економічної методології в аналізі державної політики // Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. посіб. : у 2 кн. / Ю. Бажал, А. Бауманіс, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2004. - Кн. 1. - С. 131-162.

Додаткові

3. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - (розд. 8).

4. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Розд. 5.8 - 5.10.

5. Дербін Е. Економічна теорія і державний сектор / Е. Дербін, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 1997. - 107 с.

6. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 7, 9.

7. Закон України про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV. - Режим доступу : www.rada.gov.ua

8. Аналіз вигід і витрат : практ. посіб. : наук. ред. перекладу з англ. О. Кілієвич; Секретаріат Ради Скарбниці Канади. - К. : Основи, 1999. - 175 с.

9. Віскузі, В. Кіп. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика : пер. з англ. / Віскузі, В. Кіп, Верном, Джон М., Гарингтон, Джозеф Е. (мол.) ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - С. 66-80.

Лекція 4. Підстави для державної політики. Ситуації неспроможності ринку

(тема 4: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 3 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються питання визначення підстав для державного втручання з позицій ефективності, що пов'язано із ситуаціями неспроможності ринку; характеризуються основні ситуації неспроможності ринків - існування неконкурентних ринків та ринків природних монополій, суспільних благ, негативних і позитивних зовнішніх ефектів, асиметрії інформації, доступної різним групам учасників ринків; пропонуються основні інструменти державної політики, що сприяють подоланню цих ринкових неспроможностей.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Роль держави в сучасному глобалізованому суспільстві.
2. Характеристика антимонопольного законодавства як інструментарію, що сприяє ефективному функціонуванню економіки.
3. Огляд державної політики на ринках природних монополій.
4. Позитивні зовнішні ефекти та їх інтерналізація.
5. Пропозиція суспільних благ через політичні інститути.
6. Асиметрична інформація і проблеми невизначеності.

Перелік проблемних питань

1. Як можна визначити, які блага належать до “достойних”, а які - до “недостойних”?
2. Яке практичне застосування для державної політики має концепція “другого найкращого”?
3. Які джерела монопольної влади? Наведіть приклади кожного з них. Які з цих джерел монопольної влади притаманні світовим ринкам?
4. Якими є основні проблеми щодо впровадження результативного регулювання природних монополій, зокрема в Україні?
5. Які можливості має Антимонопольний комітет України для впливу на ціноутворення на ринках продовольчих товарів та нафтопродуктів?
6. Яке практичне застосування може мати теорема Коуза для вирішення проблеми негативних зовнішніх ефектів?
7. За якою ознакою ви можете визначити, чи є певне благо неконкурентним у споживанні?
8. Чому ринковий механізм без зовнішнього втручання нездатний забезпечити ефективний обсяг виробництва суспільного блага?

Рекомендовані джерела

Основні

1. *Кілієвич О.* Мікроекономіка для аналізу державної політики / *О. Кілієвич, О. Мертенс.* - К. : Основи, 2005. - Розд. 8, 10, 11.

Додаткові

2. *Кілієвич О. І.* Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 8, 10, 11.

3. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Розд. 2.7, 5.2 - 5.5.

4. *Дербін Е.* Економічна теорія і державний сектор / Е. Дербін, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 1997. - 107 с.

5. *Веймер Д. Л.* Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 3, 4.

6. *Кілієвич О. І.* Звіт про конкуренцію і конкурентну політику в Україні / О. І. Кілієвич // Україна: формування основи для сталого зростання. Меморандум про економічний розвиток : у 2 т. - К. ; Вашингтон : Світовий банк, 2004. - Т. 2. - С. 235-282.

Лекція 5. Підстави для державної політики: розподільчі та інші цілі

(тема 5: денна форма навчання - 2 год, вечірня та заочні форми навчання - 1 год)

Анотація змісту. В лекції розглядаються ситуації неспроможності ринку, що пов'язані з розподільчими цілями державної політики, адже ринок не вирішує автоматично питання справедливого розподілу благ і доходів; розглядаються підходи до визначення нерівності в розподілі доходів та бідності як проблем для державної політики, з'ясовуються питання вимірювання нерівності та бідності, порівнюються основні підходи й інструменти державної політики для подолання цих проблем.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Вимірювання нерівності та бідності.
2. Ефективність за Парето і принцип компенсації.
3. Врахування розподільчих ефектів у методі аналізу вигід і витрат.
4. Механізми перерозподілу доходів.

Перелік проблемних питань

1. Чому виникає і в чому проявляється компроміс між ефективністю і справедливістю?
2. Які з відомих концепцій (функцій) суспільного добробуту, на ваш погляд, відіграють визначальну роль у соціальній політиці країн соціально орієнтованої ринкової економіки (Німеччина, скандинавські країни, США, Україна, Північна Корея і Куба)?
3. Як справедливість між поколіннями має враховуватися при проведенні економічної і соціальної політики країни?
4. В чому полягають проблеми визначення грошових доходів?
5. Які механізми перерозподілу доходів застосовуються в Україні?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 13.

Додаткові

2. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 13.

3. Мікроекономіка і макроекономіка / С. Будаговська, О. Кілієвич та ін. - К. : Основи, 2007. - Ч. 1. - Розд. 16.

4. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998.- 654 с. - Розд. 5.

5. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора : пер. з англ. / Дж. Е. Штігліц. - К. : Основи, 1998. - 720 с. - Розд. 4,13-14.

6. Кілієвич О. І. Економічна теорія соціальної політики // Економічний розвиток і державна політика : практикум. - Вип. 8 : Соціальна політика / Ю. Бажал, Н. Грицяк та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - С. 58-76.

Лекція 6. Обмеження на державне втручання: неспроможність влади.

Суспільний вибір

(тема 6: денна форма навчання - 4 год, вечірня та заочні форми навчання - 2 год)

Анотація змісту. В лекції розглядається теорія суспільного вибору як методологія аналізу вироблення колективних рішень; з цією метою з використанням традиційних інструментів мікроекономічної теорії розглядаються політичні питання аналізу політики за допомогою концепції політичного ринку; розглядаються альтернативні механізми прийняття колективних рішень - прямої та представницької демократії, а також проблеми ухвалення рішень у бюрократичному середовищі; у підсумку аналізуються обмеження, що виникають при використанні цих механізмів, що акумулюється в концепції неспроможності влади.

Перелік питань для самостійного опрацювання слухачами

1. Пропозиція суспільних благ через політичні інститути.

2. Економічна теорія бюрократії.

Перелік проблемних питань

1. У чому полягає відмінність між механізмами прямої демократії та представницької демократії, а в чому вони подібні?

2. Позитивні та негативні наслідки для суспільства існування лобіювання інтересів.

3. У чому полягають відмінності між адміністративною та виробничою діяльністю?

4. У чому полягає дилема вибору між неспроможністю ринку і неспроможністю влади?

Рекомендовані джерела

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 11.

Додаткові

2. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 11.

3. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - 654 с. - Розд. 6.

4. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора : пер. з англ. / Дж. Е. Штігліц. - К. : Основи, 1998. - 720 с. - Розд. 6, 7.

5. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Розд. 5.5, 5.7.

2.5. Рекомендації до практичних занять

Практичне заняття 1. Підстави для державної політики. Ситуації неспроможності ринку (2 год)

План заняття

1. Неспроможність ринків і роль держави.
2. Неповна конкуренція.
3. Природні монополії.
4. Суспільні блага (товари і послуги).
5. Зовнішні ефекти.

Мета практичного заняття

Засвоєння основних ситуацій неспроможності саморегульованих ринків функціонувати ефективно для обґрунтування підстав для державного втручання в соціально-економічні процеси

Завдання практичного заняття

1. Завдання для підготовки до практичного заняття:

а) повторити визначення таких **ключових понять** теми 4 і попередніх тем: неповна (недосконала) конкуренція; монополія; вхідні бар'єри (технологічні і легальні); монопольна (ринкова) влада; цінова дискримінація; індекс монопольної влади Лернера (L); вимірювання концентрації: індекс (коефіцієнт) концентрації I_k (для k фірм), індекс Герфіндаля (H), відповідний ринок: межі ринку (товарні, територіальні, часові), конкурентна політика; порушення законодавства: антиконкурентні узгоджені дії, зловживання домінуючим становищем; антиконкурентні дії з боку влади, недобросовісна конкуренція, економічна концентрація; злиття (горизонтальне, вертикальне, конгломератне), природна монополія, позитивний зовнішній ефект; негативний зовнішній ефект, інтерналізація зовнішніх ефектів: коригуючий податок, невиключеність у

споживанні; неконкурентність у споживанні; переобтяженість, чисті суспільні блага; чисті приватні блага; змішані блага, проблема безоплатного проїзду (проблема “зайців”);

б) продумайте, як ці поняття можуть застосовуватись у ваших аналітичних записках.

Аналіз ситуацій неспроможності ринку: неповна конкуренція і природні монополії

2. Суспільство має можливість вибору - отримувати благо, товар чи послугу, які постачаються монополістом, або не мати цього блага взагалі. Чи буде загальний добробут суспільства вищим за наявності монополії, ніж у ситуації, коли ринок цього блага відсутній?

3. Чи можна навести приклади встановлення (або підтримки) вхідних бар'єрів для входження на ринки освітніх послуг, медичних послуг, виплати пенсій з боку органів державної влади? Якщо так, то яким може бути обґрунтування таких дій влади?

4. Яка з угод між фірмами більшою мірою загрожує ринковій конкуренції і суперечить конкурентному законодавству (питання множинного вибору з одним варіантом відповіді):

а) угода про злиття постачальника проміжної продукції та виробника кінцевої продукції;

б) угода про фіксацію цін між фірмами-конкурентами;

в) угода про координацію експериментальних досліджень фармацевтичних фірм;

г) угода про злиття двох фірм, одна з яких виробляє гармати, а інша фотоапарати.

Аналіз ситуацій неспроможності ринку: суспільні блага

5. Під яку категорію підпадають (суспільні, приватні, змішані блага) кожне із наведених нижче благ (скористайтесь такими характеристиками, як конкурентність, винятковість, переобтяженість):

а) міліція (охорона громадського порядку);

б) прибирання снігу (на вулицях міста);

в) оформлення приватизації житла.

Аналіз ситуацій неспроможності ринку: зовнішні ефекти

6. Які зовнішні ефекти пов'язані із споживанням алкоголю?

7. Чи погоджуєтесь ви із твердженням: суспільство виграло б, якби повітря і вода були повністю очищені від забруднення?

8. Припустимо, що гранична вигода (МВ) від контролю за забрудненням навколишнього середовища зменшується, а граничні витрати (МС) зростають. При скороченні викидів на 80% МВ від контролю за забрудненням оцінюється в 100 млн грн на рік, а МС при цьому становлять 130 млн грн.

а) Як можна оцінити ефективний рівень контролю?

б) Чи буде ефективним такий рівень контролю (80%)?

в) Чи буде ефективним 100%-ве скорочення викидів?

- г) Які чинники впливають на зміни попиту на чисте природне довкілля?
- д) Які чинники впливають на пропозицію чистого природного довкілля?
- е) Чим ви можете пояснити різні вимоги щодо допустимих норм забруднення довкілля в різних країнах?
- є) Який рівень контролю ви рекомендували б установити урядові (виходячи з відомих граничних вигід і витрат)?
- ж) Які заходи державної політики можуть сприяти суспільній підтримці підвищення рівня контролю за забрудненням (тобто встановленню більш жорстких норм допустимого забруднення)?

Загальні питання

9. Для кожної з наведених нижче програм проаналізуйте: які із ситуацій неспроможності ринку могли б бути (або є) частковим обґрунтуванням:

- а) програма впровадження автомобільних ременів безпеки;
- б) обмеження автомобільних викидів;
- в) національна безпека;
- г) державне переслідування поширення наркотиків.

Методичні рекомендації з підготовки та виконання практичних завдань

Прослухати лекцію до теми 4, прочитати розд. 9-11 основного підручника до теми;

підготувати питання для самостійної роботи, дати відповіді на проблемні питання.

Методичні та дидактичні матеріали для виконання практичних занять

Текст Постанови КМУ “Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта” від 11.03.2004 р. № 308 (звернути увагу на рекомендації щодо визначення підстав для державного втручання)

Регламент проведення практичного заняття

Загальний час - 90 хв.

Усне опитування слухачів (визначення основних концепцій згідно з планом заняття) - до 10 хв.

Виконання завдань № 2, 5, 6, 8, 9 - до 10 хв кожне.

Обговорення результатів виконання кожного завдання - до 5 хв.

Підбиття підсумків заняття, оголошення оцінок - до 5 хв.

Навчальні цілі

За підсумками участі у практичному занятті слухачі повинні

уміти:

➤ ідентифікувати основні ситуації неспроможності ринків працювати ефективно;

набути навичок:

➤ обґрунтування підстав для державного втручання при підготовці державних цільових програм, програм регіонального розвитку, виконанні аналізу регуляторних впливів;

знати:

- основні ознаки неконкурентних ринків та ринків природних монополій;
- характеристики зовнішніх ефектів та суспільних благ.

Оцінювання слухачів

Із 55 балів, якими оцінюються слухачі модуля, на це практичне заняття припадає 2 бали.

За явку на заняття - 1 бал, за правильну відповідь при контрольному опитуванні та/або за виконання завдань під час заняття, за участь в обговоренні результатів розв'язку - 1 бал.

Список рекомендованих джерел до практичного заняття*Основні*

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 8, 10, 11.

Додаткові

2. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 8, 10, 11.

3. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 3, 4.

Комплект індивідуальних завдань до практичного заняття

Кожний слухач має самостійно проаналізувати якість оцінки ефективності в одному з оприлюднених аналізів регуляторних впливів, що розміщені на сайтах центральних органів виконавчої влади або обласних державних адміністрацій (див. Урядовий портал - www.kmu.gov.ua)

З цією метою треба:

1) обрати відповідний сайт та один із проектів регуляторних актів; визначити:

2) суть проблеми, що пропонується врегулювати;

3) цілі регулювання;

4) альтернативні варіанти регулювання;

5) оцінку ефективності;

6) пропонується для впровадження варіант;

7) на підставі цього аналізу зробити висновки:

- чи відповідають запропоновані варіанти (інструменти політики)

проблемі й меті її розв'язання;

- чи дійсно запропоновані варіанти є альтернативними;

- чи відповідає аналіз ефективності вимогам відповідної постанови КМУ;

- чи дійсно пропонується найкращий варіант для впровадження;

8) оформити відповіді на пп. (2) - (7) у вигляді аналітичної довідки обсягом 1 стор.

Практичне заняття 2. Підстави для державної політики. Ситуації неспроможності ринку. Обмеження на державне втручання: неспроможність влади. Суспільний вибір (2 год)

План заняття

Вимірювання нерівності та бідності.

Концепції справедливості та соціальний вибір.

Визначення соціальної ефективності державної політики.

Аналіз механізмів перерозподілу доходів.

Методологія аналізу вироблення колективних рішень.

Механізми вироблення колективних рішень: пряма демократія, представницька демократія, бюрократичні механізми.

Неспроможність влади як обмеження для державного втручання.

Мета практичного заняття

Засвоєння ситуацій неспроможності саморегульованих ринків забезпечувати досягнення соціальних цілей державної політики, засвоєння основних підходів до вироблення колективних рішень та аналізу їх ефективності.

Завдання практичного заняття

1. Завдання для підготовки до заняття:

а) повторити визначення таких **ключових понять** теми 5:

соціальний вибір; багатство; бідність; децильний коефіцієнт; квінтільний коефіцієнт; медіанний дохід; крива Лоренца; коефіцієнт Джині; показники бідності; межа бідності; рівень бідності; глибина бідності; компроміс між справедливістю та ефективністю; соціальна ефективність; трансферт; податок.

б) повторити визначення таких **ключових понять** теми 6:

політичний ринок і його учасники (виборці, політики - представницька влада, бюрократія-виконавча влада), політична рівновага; раціональне ігнорування, суспільний вибір; пряма і представницька демократія; групи особливих інтересів; лобіювання; взаємна підтримка (логролінг); пошук політичної ренти; рентоорієнтована поведінка, неспроможність державної влади;

в) продумайте, як ці поняття можуть застосовуватись у ваших

аналітичних записках.

2. Особистий дохід зростає з 500 до 600 грн.

а) визначіть для кожного з чотирьох випадків середню та граничну ставки податків (*ATR* і *MTR*);

б) визначіть, який із податків є пропорційним, прогресивним, регресивним.

<i>Доходи</i>	Сплачена сума податків			
	<i>Випадок А</i>	<i>Випадок Б</i>	<i>Випадок В</i>	<i>Випадок Г</i>
500	50	200	10	16
600	100	210	12	24

ATR (1)				
ATR (2)				
MTR				
Тип податку				

3. Певний проект приносить вигоди (наведені на поточний момент) у 30 млн грн, а поточна наведена вартість становить 32 млн грн. Розглянемо випадок, коли існує дві групи населення. Кожна робить однаковий внесок у витрати на проект, проте 2/3 вигід дістаються біднішій групі. Як цей факт впливає на прийнятність проекту, якщо вважати, що суспільна вага кожної групи:

- а) однакова;
- б) багатшої групи – 0,5, а біднішої - 1.

4. Чи виникають ситуації неспроможності влади або неспроможності ринку у наведених прикладах державної політики і які саме. Визначіть негативні наслідки державного втручання:

- а) регулювання цін на нафтопродукти;
- б) регулювання тарифів на проїзд у громадському транспорті в обласному центрі;
- в) регулювання ринку енергоносіїв;
- г) ліцензування освітніх послуг;
- е) регулювання ринку готівкової валюти.

Які шляхи виправлення ситуацій неспроможності ринку або влади?

5. Проаналізуйте передвиборчу обіцянку обмежити зростання цін на житлово-комунальні послуги.

А) Які групи виборців можуть підтримати чи не підтримати цю пропозицію?

Б) Які чинники з боку попиту чи пропозиції можуть спричинити зростання цін?

В) Які ситуації неспроможності ринку (економічні або соціальні) можуть потребувати державного втручання в ціноутворення у цьому випадку?

Г) Якими можуть бути короткострокові результати та середньострокові наслідки такого втручання?

6. У місті N розглядається питання встановлення ставки місцевого збору за паркування автомобілів. Який із механізмів вироблення колективного рішення краще застосувати в цьому випадку - пряма чи представницька демократія? Аргументуйте відповідь.

Методичні рекомендації з підготовки та виконання практичних завдань

Прослухати лекції до тем 5-6, прочитати розд. 11, 13 основного підручника до теми;

підготувати питання для самостійної роботи, дати відповіді на проблемні питання.

Методичні та дидактичні матеріали для виконання практичних занять

Текст постанови КМУ “Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта” від 11.03.2004 р. № 308.

Регламент проведення практичного заняття

Загальний час - 90 хв.

Усне опитування слухачів (визначення основних концепцій згідно з планом заняття) - до 10 хв.

Виконання завдань № 2 - 6 - до 10 хв кожне.

Обговорення результатів виконання кожного завдання - до 5 хв.

Підбиття підсумків заняття, оголошення оцінок - до 5 хв.

Навчальні цілі

За підсумками участі у практичному занятті слухачі повинні

уміти:

- визначати позитивні й негативні наслідки використання різних механізмів вироблення колективних рішень;
- ідентифікувати ситуації неспроможності ринку і неспроможності влади при підготовці регуляторних актів для визначення доцільності або недоцільності державного втручання;
- вимірювати нерівність у розподілі доходів;
- визначати економічні втрати від перерозподілу і порівнювати їх з вигодами від перерозподілу для визначення доцільності цього перерозподілу;

набути навичок:

- проведення аналізу ситуації з використанням моделі політичного ринку;
- обрання та обґрунтування вибору різних інструментів державної політики, які використовуються для перерозподілу доходів;

знати:

- особливості функціонування політичних ринків;
- характеристики, переваги та недоліки різних механізмів вироблення колективних рішень;
- основні прояви неспроможності влади;
- основні підходи до вимірювання бідності та нерівності й до аналізу розподілу доходів.

Оцінювання слухачів

Із 55 балів, якими оцінюються слухачі модуля, на це практичне заняття припадає 2 бали.

За явку на заняття - 1 бал, за правильну відповідь при контрольному опитуванні та/або за виконання завдань під час заняття, за участь в обговоренні результатів розв’язку - 1 бал.

Список рекомендованих джерел до практичного заняття

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 11, 13.

Додаткові

2. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 11, 13.

3. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 5, 6.

Практичні заняття 3-4. Приклади аналізу окремих напрямів державної політики в Україні (4 год)

План заняття

Презентації індивідуальних завдань слухачів (аналітичних записок) з окремих напрямів державної політики та обговорення цих презентацій.

Мета практичного заняття

Отримання навичок публічної презентації підготовлених рекомендацій (проектів рішень органів виконавчої влади) щодо розв'язання соціально-економічних проблем та ухвалення програмних заходів державної політики.

Завдання практичного заняття

Підготувати презентацію 2-ї частини аналітичної записки за рекомендованою структурою

Методичні рекомендації з підготовки та виконання практичних завдань

1. Презентація повинна мати фіксовану структуру:

Слайд 1: Ім'я, прізвище виконавця Проблема для аналізу: Слайд 2: Замовник аналізу: 2.1. Організовані зацікавлені групи: 2.2. Зацікавлені органи влади: Слайд 3: Підстави для державного втручання: 3.1. Мета розв'язання проблеми: 3.2. Показники результативності: 3.3. Критерії досягнення цілей: 3.4. Обмеження:	Слайд 4: Альтернативні варіанти: 4.1. Назва варіанта 1 Основні переваги Основні недоліки 4.2. Назва варіанта 2 Основні переваги Основні недоліки Слайд 5: 5.1. Порівняльний аналіз альтернатив (таблиця) Слайд 6: 6.1. Рекомендований варіант: 6.2. Заходи щодо впровадження:
---	--

2. Виступити за темою своєї аналітичної записки з використанням мультимедійних засобів.

3. Відповісти на запитання викладачів та інших слухачів за змістом своєї презентації.

4. Взяти участь в обговоренні презентацій інших слухачів.

Регламент проведення практичного заняття

Загальний час - 180 хв.

Вступ до заняття, нагадування вимог до виступів та визначення послідовності презентацій - до 5 хв.

Виступи учасників - 5 хв, запитання - до 5 хв.

(час на запитання та виступи може бути збільшений до 7-10 хв залежно від кількості учасників презентації на занятті).

Підбиття підсумків заняття, оголошення оцінок - до 10 хв.

Навчальні цілі

За підсумками участі в практичному занятті слухачі повинні

уміти:

➤ готувати публічну презентацію своєї творчої роботи з використанням мультимедійних засобів;

набути навичок:

➤ презентування підготовлених проектів управлінських рішень щодо вирішення соціально-економічних проблем суспільства (регіону, громади, галузі економіки);

знати:

➤ нормативну правову базу, яка передбачає підготовку схожих до рекомендованих аналітичних документів (доповідних записок).

Оцінювання слухачів

Із 55 балів, якими оцінюються слухачі модуля, на це практичне заняття припадає 3 бали.

За явку на заняття - 1 бал, за правильну відповідь при контрольному опитуванні та/або за виконання завдань під час заняття, за участь в обговоренні результатів розв'язку - 1 бал.

Список рекомендованих джерел до практичного заняття

Основні

1. Кілієвич О. Методичні вказівки для написання контрольних робіт і рефератів з модуля “Економічний аналіз державної політики” / О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 28 с.

2. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : К.І.С. - 130 с. ; www.IPAS.org.ua/library.htm

Додаткові

3. Документи з аналізу політики // *Political Science Student Writer's Manual* / by Gregory M. Scott, et al. - Upper Saddle River, N.J., Prentice Hall, 1998. - Chapt.13, pp. 259-278 - укр. пер. див. у кн.: Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

4. Засади публічної політики для громадських організацій. Практичні поради щодо організації робіт / В. М. Гнат, О. В. Гуменюк, В. Т. Нанівська та ін. ; за ред. В. Т. Нанівської. - К. : Оптима, 2004. - 208 с.

5. Вироблення державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. Кілієвич, В. Романов. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2003. - 346 с. - Режим доступу : www.IPAS.org.ua/library.htm

2.6. Рекомендації до семінарських занять

Семінарські заняття - один із засобів оволодіння навчальним матеріалом під час аудиторних навчальних занять. Головною метою семінарських занять є опанування, закріплення лекційного матеріалу, набуття вмінь та навичок, а також вивчення і засвоєння нового матеріалу під керівництвом викладача.

Семінарське заняття 1. Основні концепції економічного аналізу політики; ефективність і результативність (теми 1 - 2, 2 год)

Методичні матеріали з підготовки до семінарських занять

Методичні рекомендації, вміщені в розд. 1, 7 основного підручника до занять (див. список рекомендованої літератури).

Ситуаційні завдання

1. Завдання для підготовки до заняття:

а) повторити визначення таких **ключових понять** тем 1 і 2:

1) нормативний і позитивний аспекти аналізу політики; 2) альтернативна вартість ресурсу; 3) альтернативна (економічна) вартість блага; 4) затрати і продукт політики; 5) економічне середовище політики; 6) впливи політики (зокрема, регуляторні впливи): очікувані й неочікувані, бажані й небажані, коротко- та довгострокові; 7) наслідки (кінцеві результати) політики; 8) ефективність і результативність політики (концептуальні визначення); 9) раціональна поведінка економічних агентів (домогосподарств, фірм, органів влади), 9) ефективні рішення виробників і споживачів (на окремому ринку); 10) умови ефективності окремого ринку; 11) ефективність за Парето у виробництві; 12) ефективність за Парето у споживанні; 13) покращення за Парето;

б) продумайте, як ці поняття можуть застосовуватись у ваших **аналітичних записках**.

2. Припустимо, що при обговоренні в комітетах Верховної Ради пропозиції уряду щодо збільшення акцизних податків на сигарети та алкогольні напої депутати мали запитання до експертів. Які з наведених нижче питань відповідають **позитивному**, а які - **нормативному аспектам аналізу політики**.

а) Наскільки зростуть ціни на алкогольні напої і сигарети?

б) Як це вплине на попит на ці вироби?

в) Хто витрачає на спиртне (сигарети) більшу частину свого доходу: споживачі з нижчими доходами чи споживачі з вищими доходами?

г) Якому з двох податків віддати перевагу під кутом зору наслідків, що вони їх матимуть для бідних: податкам на спиртне чи податкам на сигарети?

д) Якими будуть наслідки податку на прибуток у тютюновій промисловості та у виробництві алкогольних напоїв?

3. Питання множинного вибору (з одним правильним варіантом відповіді):

Альтернативна вартість здобуття освіти в університеті не включає:

а) заробітну плату, яку б ви отримали, якщо б вам не треба було відвідувати заняття;

б) гроші, витрачені на підручники;

в) гроші, витрачені на їжу;

г) плату за навчання.

4. Чи правильне наведене нижче висловлювання: “Влада може зробити **альтернативну вартість товару /послуги** для суспільства нульовою, прийнявши закон про встановлення нульової ціни на цей товар /послугу (тобто закон про безоплатне забезпечення цим товаром / послугою населення)?” Обраний варіант відповіді (“так” або “не так”) аргументуйте.

5. Розгляньте твердження “Обов’язкова військова служба дозволяє уряду обдурювати себе і громадян щодо реальних видатків на велику армію”. Що додає поняття **альтернативної вартості** до аналізу наведеної цитати ?

Рекомендація: порівняйте бюджетні видатки та альтернативну вартість (а) найманої армії з високою платнею військовиків і (б) обов’язкової військової служби з низькою платнею.

6. Розгляньте приклади поведінки різних економічних агентів:

1) ухиляння домогосподарства від сплати податку;

2) блокування окремим народним депутатом трибуни ВР України з вимогою надати йому слово;

3) рішення споживача купити коробку сірників за 20 грн;

4) регулярне зволікання посадової особи з відповідями на звернення громадян;

5) підказки студентів один одному під час написання тесту.

а) Чи ілюструють наведені приклади **раціональну поведінку** економічних агентів (відповідь аргументуйте із врахуванням визначення та ознак раціональної поведінки);

б) Чи узгоджуються наведені приклади поведінки з суспільними цінностями?

в) Чи є наведені приклади поведінки типовими (традиційними) для нашого суспільства ?

г) Чи порушують наведені приклади поведінки чинне законодавство або якісь інші унормовані правила ?

д) Чи ілюструють наведені приклади якісь проблеми (або проблемні ситуації), що мають бути вирішені відповідними органами влади ?

е) Якщо так, то наведіть приклади хоча б двох альтернативних варіантів дій органу влади (для кожного з прикладів, де втручання влади є доречним).

є) Як можна визначити **результативність та ефективність** дій органів влади? (Для кожного з прикладів, де втручання влади є доречним).

7. Для кожної з наведених змін політики поясніть: чому ця зміна може або не може призвести до **покращення за Парето у виробництві** (тобто до наближення до стану, ефективного за Парето):

а) спорудження парку, фінансоване за рахунок надходжень від підвищення місцевого податку на нерухомість;

б) спорудження парку на землях комунальної власності, фінансоване філантропом.

8. Чи можна вважати, що наступні дії влади:

1) лібералізація валютного ринку в Україні (квітень 2005 р.);

2) намагання ВР заморозити тарифи на житлово-комунальні послуги на певний період (2006 р.) призведуть до **покращення за Парето у споживанні** ?
Чи результатом буде лише перерозподіл благ і доходів?

Навчальні цілі

За підсумками участі в семінарському занятті слухачі повинні

уміти:

- вирізняти нормативні та позитивні аспекти в аналізі політики;
- визначати альтернативну вартість благ;

набути навичок:

- визначення показників затрат, продукту, результатів, ефективності для певної державної (регіональної, місцевої) програми;

знати:

- поняття альтернативної вартості ресурсів і кінцевої продукції, ефективності за Парето, результативності державної політики.

Список рекомендованих джерел до семінарського заняття

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики : підручник / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 1, 7, 8.

2. Кілієвич О. Основи економічної методології в аналізі державної політики // Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. посіб. : у 2 кн. / Ю. Бажал, А. Бауманіс, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2004. - Кн. 1. - С. 131-162.

Додаткові

3. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 1-2.

4. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорн. конспект) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - Розд. 1, 8.

5. Економічний розвиток і державна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - Ч. 1.

6. Дербін Е. Економічна теорія і державний сектор / Е. Дербін, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 1997. - 107 с.

Семінарське заняття 2. Ефективність і результативність державної політики. Аналіз вигід і витрат (тема 3, 2 год)

Методичні матеріали з підготовки семінарського заняття

Текст постанови КМУ “Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта” від 11.03.2004 р. № 308 (звернути увагу на рекомендації щодо визначення підстав для державного втручання)

Ситуаційні завдання

1. Розглядаються три взаємовиключні проекти щодо використання долини річки:

Проект А: створення зони відпочинку, забезпечує вигоди в розмірі 10 млн грн, і витрати в розмірі 8 млн.

Проект Б: збереження лісової смуги з деякими можливостями щодо відпочинку: вигоди 13 млн, витрати - 10.

Проект Г: збереження заповідної зони із заборонаю доступу для населення: вигоди 5 млн, витрати - 1 млн.

Крім того, в районі може бути побудована дорога (**проект Д**), яка збільшить вигоди проекту А на 8 млн, збільшить вигоди проекту Б на 5 млн та зменшить вигоди проекту Г на 1 млн. Сама по собі дорога, незалежно від обраного проекту, приносить вигоди в розмірі 2 млн, в той час як її побудова коштує 4 млн.

1) Сформулюйте всі можливі **альтернативні варіанти** реалізації проекту і занесіть їх назви у таблицю.

2) Обчисліть для кожного варіанту:

а) сумарні вигоди B ;

б) сумарні витрати C ;

в) **чисті вигоди** $NB, NB=B-C$ C (показник ефективності 1);

г) **прибутковість** $R, R=(B-C)/C$ (показник ефективності 2).

3) Визначте рейтинги альтернативних варіантів за показниками ефективності (1) і (2).

4) Яку з альтернатив ви порекомендуєте реалізувати і чому?

№	Назва (опис) альтернативного	Вигоди	Витрати	(1) Чисті	Рей-	(2) При-	Рей-
---	------------------------------	--------	---------	-----------	------	----------	------

варіанту	B	C	вигоди, $NB=B-C$	тинг (1)	бутковість $R=(B-C)/C$	тинг (2)

2. Припустимо, що крива попиту, яка задана таблицею, точно відбиває попит з боку споживачів на перехід річки через міст. Пропускна спроможність мосту достатня, щоб забезпечити безоплатний перехід через річку всіх бажаючих без будь-яких обмежень. Припускаємо, що крива попиту показує загальну кількість переходів, які буде зроблено протягом усього терміну служби мосту.

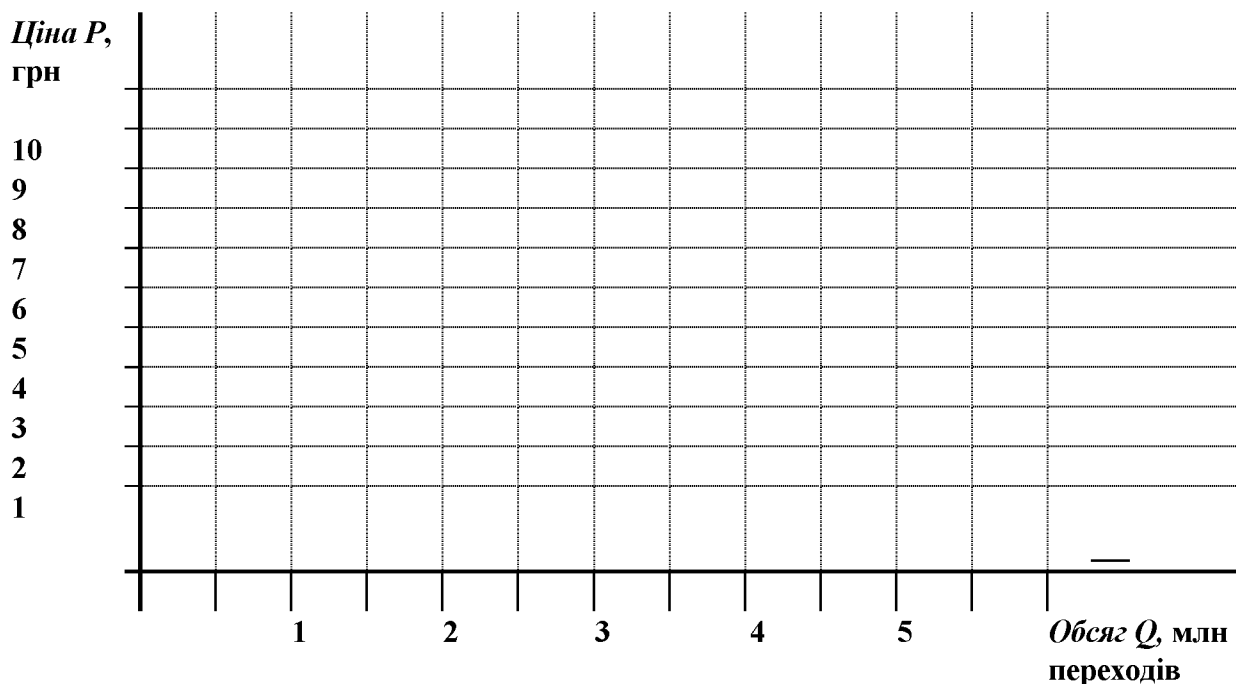
Кількість переходів, млн за рік (обсяг попиту)	0	1	2	3	4	5
Ціна переходу, грн (готовність платити - гранична вигода MB)	10	8	6	4	2	0

а) Які сукупні вигоди від експлуатації моста для суспільства у грошовому обчисленні за умови, що перехід безоплатний? Вказівка: слід визначити **надлишок споживачів CS** .

б) Чи слід будувати міст, якщо сукупна вартість будівництва й експлуатації становитиме 24 млн грн?

в) Чи слід будувати міст, якщо сукупна вартість будівництва й експлуатації становитиме 30 млн грн?

г) Чи зміниться ваша відповідь на запитання (б), якщо буде встановлена плата за перехід - 3 грн? (Вказівка: слід визначити сукупні надлишки виробників, споживачів і сукупний надлишок після встановлення плати за перехід, а для цього - яким буде обсяг попиту при платі за перехід у розмірі 3 грн).

3. Розглянемо проект у державному секторі, реалізація якого потребує інвестиції у поточному році в обсязі 67 тис. грн і дає надходження у поточному й наступному роках по 30 тис. грн, а ще через рік – 32,2 тис. грн. Видатки обслуговування об'єкта (у поточному і двох наступних роках) становлять по 8 тис. грн на рік:

а) визначте **чисту поточну цінність проекту NPV** , якщо **ставка дисконтування** становить 0%;

б) визначте **NPV** , якщо ставка дисконтування становить 10% ($r=0,1$);

в) чи слід реалізовувати цей проект у випадках (а) та (б)?

г) визначте **внутрішню норму прибутковості проекту IRR** ;

д) сформулюйте **критерій ефективності проекту** згідно із знайденим значенням IRR ;

е) з урахуванням відповіді на п.(д), чи вигідно реалізовувати проект, якщо $r=0,05$?

4. Витрати з спорудження дамби для запобігання руйнівним наслідкам повені становлять 425 млн грн. Дамба служитиме необмежений період часу. Річні чисті вигоди від дамби залежатимуть від рівня опадів: 18 млн грн у “посушливі” роки, 29 млн грн - у “вологі” роки і 52 млн грн у дощові роки.

Метеорологічні спостереження свідчать, що за останні 100 років було 86 “посушливих”, 12 “вологих” і 2 “дощових”. Припустимо, що зазначені вище вигоди виміряні у постійних цінах і припадають на кінець кожного року. Використовуючи метеорологічні дані як основу для прогнозу, обчисліть чисті вигоди від дамби при ставці дисконту 5%.

5. Типовий робітник працює, отримуючи заробітну плату 10 тис. грн на рік, в абсолютно безпечній місцевості. Інший типовий робітник виконує роботу, що вимагає абсолютно таких самих зусиль і навичок за 12 тис. грн на рік, але в тій місцевості, де він працює, ризик померти становить один шанс на 1000 протягом року. Як можна оцінити цінність людського життя на підставі цієї інформації?

Навчальні цілі

За підсумками участі в семінарському занятті слухачі повинні

уміти:

- ідентифікувати вигоди, витрати та їх розподіл серед зацікавлених груп;
- дисконтувати вигоди і витрати до одного моменту часу;
- визначати ефективність програми за одним із запропонованих критеріїв;

набути навичок:

- проведення аналізу вигід і витрат за запропонованою спрощеною схемою;

- оформлення результатів аналізу у вигляді аналітичної довідки;

знати:

- сутність аналізу ефективності бюджетних програм;
- нормативні вимоги проведення аналізу ефективності програм в Україні.

Список рекомендованих джерел до семінарського заняття

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики : підручник / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - Розд. 8.

Додаткові

2. Віскузі, В. Кін. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика : пер. з англ. / Віскузі, В. Кін, Верном, Джон М., Гарингтон, Джозеф Е. (мол.). ; наук. ред. пер. О. Кілієвич.- К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - Розд. 2.

3. Аналіз вигід і витрат: Концепції і практика : пер. з англ. / Ентоні Е. Боардмен, Девід Х. Грінберг, Ейдан Р. Вайнінг, Девід Л. Веймер. - К. : Вид-во "АртЕк", 2003. - 568 с.

4. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - Розд. 9,11-12.

5. Аналіз вигід і витрат : практ. посіб. : пер. з англ. / наук. ред. пер. О. Кілієвич ; Секретаріат Ради Скарбниці Канади. - К. : Основи, 1999. - 175 с.

6. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц ; пер. з англ. - К. : Основи, 1998. - Розд. 10.

2.7. Рекомендації для підготовки творчої роботи (частина 2 аналітичної записки)

Організація самостійної роботи слухача

Самостійна робота слухачів - один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Головною метою самостійної роботи є закріплення, розширення та поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, вмінь та навичок, а також самостійне вивчення і засвоєння нового матеріалу під керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Питання, що виникають у слухачів стосовно виконання запланованих завдань, вирішуються на консультаціях, які проводяться згідно з графіками, затвердженими кафедрою.

Самостійна робота слухачів над навчальною дисципліною (модулем) "Економічний аналіз державної політики" для всіх форм навчання включає такі форми:

- самостійне вивчення теми № 7, частково - тем № 2-6;
- самостійна робота з літературними джерелами з метою кращого засвоєння програмного матеріалу після відвідування лекцій;
- підготовка одного обов'язкового модульного завдання;
- підготовка вибіркового дослідницького завдання (аналітичної записки) на базі критичного огляду наукових публікацій, розробки пропозицій щодо вирішення актуальних проблем або прогнозів за обраною тематикою;

- презентація результатів виконання вибіркового дослідницького завдання на останньому практичному занятті;

- систематизація вивченого матеріалу дисципліни перед іспитом.

Всі завдання самостійної роботи слухачів поділяються на обов'язкові та вибіркові, виконуються у встановлені терміни з відповідною максимальною оцінкою та передбачають певні форми звітності щодо їх виконання. Обов'язкові завдання виконуються кожним без винятку слухачем у процесі вивчення дисципліни, вибіркові завдання є альтернативними.

Тематика обов'язкових модульних завдань

Тематика обов'язкових модульних завдань обирається слухачем за погодженням із викладачем. Завдання стосується аналізу конкретних ситуацій, пов'язаних з аналізом регуляторних впливів політики на основі реально підготовлених органами влади прикладів аналізу регуляторних впливів регуляторних актів.

Кожний слухач має самостійно проаналізувати якість оцінки ефективності в одному з оприлюднених аналізів регуляторних впливів, що розміщені на сайтах центральних органів виконавчої влади або обласних державних адміністрацій (див. Урядовий портал - www.kmu.gov.ua).

З цією метою треба:

- 1) обрати відповідний сайт та один із проектів регуляторних актів,
- 2) визначити суть проблеми, що пропонується врегулювати,
- 3) цілі регулювання,
- 4) альтернативні варіанти регулювання,
- 5) оцінку ефективності,
- 6) пропонування для впровадження варіант;
- 7) на підставі цього аналізу зробити висновки:

а. чи відповідають запропоновані варіанти (інструменти політики) проблемі та меті її розв'язання;

б. чи дійсно запропоновані варіанти є альтернативними;

с. чи відповідає аналіз ефективності вимогам відповідної постанови КМУ;

д. чи дійсно пропонується найкращий варіант для впровадження;

8) оформити відповіді на пп. (2) - (7) у вигляді аналітичної довідки обсягом 1 стор.

Основна тематика вибіркового дослідницького завдання

Слухачі самостійно (за погодженням із викладачем) обирають проблематику аналітичної записки і виконують роботу за фіксованим нижченаведеним планом:

1. *Замовник (клієнт) аналізу.*

2. *Стейкхолдери:*

а) організовані зацікавлені групи;

б) зацікавлені органи влади.

3. Підстави для державного втручання.

4. Моделювання проблеми:

- а) мета (цілі) розв'язання проблеми;
- б) показники (індикатори) результативності;
- в) критерії досягнення цілей;
- г) обмеження.

5. Альтернативні варіанти розв'язання проблеми.

Аналіз варіантів має включати:

- а) варіант №... (назву варіанту);
- б) основні заходи політики з реалізації варіанту (якщо це не впливає з назви);
- в) потенційні переваги варіанту політики; оцінка результатів проведення політики (або вигід - грошова оцінка результатів);
- г) потенційні недоліки варіанту політики; оцінка затрат ресурсів на проведення політики (чи витрат - грошова оцінка затрат).

6. Рекомендації та впровадження:

- а) порівняльний аналіз альтернатив;
- б) порада клієнту щодо вибору кращої (за результатами порівняльного аналізу) альтернативи з відповідною аргументацією;
- в) заходи щодо впровадження рекомендованого варіанту.

Список рекомендованих джерел

Основні

1. Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики : підручник / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. - 655 с. (затв. МОН України як підручник для слухачів, що навчаються за спеціальностями напряму “Державне управління”).

2. Кілієвич О. Основи економічної методології в аналізі державної політики // Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. посіб. : у 2 кн. / Ю. Бажал, А. Бауманіс, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. - К. : Вид-во “К.І.С.”, 2004. - Кн. 1. - С. 131-162.

3. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

Додаткові

4. Кілієвич О. Методичні вказівки для написання контрольних робіт і рефератів з модуля “Економічний аналіз державної політики” / О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 28 с.

5. Економічний розвиток і державна політика : навч. посіб. / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 480 с.

6. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : навч. посіб. / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. - К. : Міленіум, 2003. - 220 с.

7. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, сфера прикладних досліджень : зб. док. і матеріалів / уклад. : О. Кілієвич, В. Тертичка. - К. : К.І.С., 2004. - 210 с.

8. Віскузі, В. Кіп. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика : пер. з англ. / Віскузі, В. Кіп, Верном, Джон М., Гарингтон, Джозеф Е. (мол.) ; наук. ред. пер. та авт. передм. О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - 1047 с.

2.8. Рекомендовані джерела

Основні

1. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика / Д. Л. Веймер, А. Р. Вайнінг ; пер. з англ. за наук. ред. О. Кілієвича. - К. : Основи, 1998. - 654 с.

2. Економічний розвиток і державна політика : навч. посіб. / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 480 с.

3. Кілієвич О. І. Економічний аналіз державної політики / О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002.

4. Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики / уклад. : В. Романов, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2001. - 236 с.

5. Документи з аналізу політики // *Political Science Student Writer's Manual* / by Gregory M. Scott, et al. - Upper Saddle River, N.J., Prentice Hall, 1998. - Chapt.13, pp. 259-278 - див. [2, с. 215-233].

6. Розробка державної політики. Аналітичні записки / уклад. О. І. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 240 с.

Додаткові

7. Албегова И. М. Государственная экономическая политика: опыт перехода к рынку / И. М. Албегова, Р. Г. Емцов, А. В. Холопов ; под общ. ред. проф. А. В. Сидоровича. - М. : Изд-во "Дело и сервис", 1998. - 320 с.

8. Аналіз вигід і витрат : практ. посіб. / пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич ; Секретаріат Ради Скарбниці Канади. - К. : Основи, 1999. - 175 с.

9. Аткинсон Энтони Б. Лекции по экономической теории государственного сектора : учебник : пер. с англ. / Энтони Б. Аткинсон, Джозеф Э. Стиглиц. - М. : Аспект-пресс, 1996. - 832 с.

10. Аудит адміністративної діяльності: Теорія та практика / пер. з англ. В. Шульга. - К. : Основи, 2000. - 190 с.

11. Ахмедуев А. Казенные предприятия: функции, критерии и механизм хозяйствования / А. Ахмедуев // *Экономист*. - 1998. - Вып. 9. - С. 77-84.

12. Бланкарт Шарль. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки : пер. з нім. / Шарль Планкарт. - К. : Либідь, 2000. - 654 с.

13. Браун М. Пол. Посібник з аналізу державної політики : пер. з англ. / М. Пол Браун. - К. : Основи, 2000. - 243 с.

14. Бункина М. К. Экономическая политика : учеб. пособие / М. К. Бункина, А. М. Семенов. - М. : ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1999. - 336 с.
15. Вайс Керол Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики : пер. з англ. / Керол Г. Вайс ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. - К. : Основи, 2000. - 671 с.
16. Демидова Л. Пути повышения эффективности государственного сектора (опыт стран Запада) / Л. Демидова // Проблемы теории и практики управления. -1998. - вып. 4. - С. 38-43.
17. Дербін Елізабет. Економічна теорія і державний сектор / Елізабет Дербін, О. Кілієвич. - К. : Вид-во УАДУ, 1997. - 107 с.
18. Державні фінанси: теорія і практика перехідного періоду в Центральній Європі : пер. з англ. / за ред. Юрія Немеца та Глена Райта. - К. : Основи, 1998. - 542 с.
19. Долан Э. Дж. Микроэкономика : пер. с англ. / Э. Дж. Долан, Д. Е. Линдсей. - СПб. : СПб. оркестр : Литера плюс, 1994. - 446 с.
20. Економічне зростання на засадах справедливості: Український погляд / за ред. Дж. Хансена та В. Нанівської. - 1999 (Світовий банк. Документ для обговорення № 407).
21. Економічне зростання на засадах справедливості: Вибір стратегії для України / Джон Хансен, Діана Кук. - 1999 (Світовий банк. Документ для обговорення № 408).
22. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 1 : Економічна політика в сфері промисловості, паливно-енергетичного, транспортного комплексів та зв'язку / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 104 с.
23. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 2 : Економічні аспекти міського будівництва і житлової політики / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 72 с.
24. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 3 : Економіка культури і мистецтва / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 144 с.
25. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 4 : Економіка освіти і науки / А. Бауманіс, Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 132 с.
26. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 5 : Доходно-витратний аналіз / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 104 с.
27. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 6 : Міжнародна економіка. Торговельна політика / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 163 с.
28. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 7 : Аграрна політика в сучасних умовах / Ю. Бажал, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. Ю. Єханурова та І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2001. - 246 с.

29. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 8 : Соціальна політика / Ю. Бажал, Н. Грицяк та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 239 с.
30. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 9 : Фінансовий менеджмент у системі державного управління / Ю. Бажал, Дюфло Ремі та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 263 с.
31. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 10 : Ринок праці в умовах перехідної економіки / Ю. Бажал, Вюртембергер Томас та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 232 с.
32. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 11 : Державна політика та економіка охорони здоров'я в Україні. / М. Зілінська, Л. Григорович, Л. Жаліло та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка, І. Солоненка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 216 с.
33. Економічний розвиток і державна політика. Практикум. - Вип. 12 : Регіональний розвиток і підприємництво / О. Глагола, С. Дідківська та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002. - 148 с.
34. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во "К.І.С.", 2002.
35. Збірник досліджень з ефективності роботи державних організацій України / Швед. нац. бюро аудиту ; Швед. ін-т держ. упр. - Б. м., б. р. - 156 с.
36. Кілієвич О. І. Аналіз державної політики: мікроекономічні аспекти / О. Кілієвич, І. Розпутенко та ін. // Сучасна економічна теорія і державні фінанси. - К. : Вид-во УАДУ, 1999. - 422 с. - Ч. 1, С. 5-125.
37. Кілієвич О. Теорія суспільного вибору і мікроекономічна політика уряду / О. Кілієвич // Романюк О., Кілієвич О. та ін. Сучасна економічна теорія і стабілізаційні моделі у відкритому суспільстві / за ред. І. Розпутенка. - К. : Вид-во УАДУ, 1998. - 332 с. - Ч. 2, С. 51-188.
38. Мікроекономіка і макроекономіка : підруч. для підгот. магістрів держ. упр. / С. Будаговська, О. Кілієвич та ін. ; за ред. С. Будаговської ; 2-ге вид. - К. : Основи, 2001. - 518 с.
39. Магуайр Е. Економіка охорони здоров'я. Вступний курс / Е. Магуайр, Д. Гендерсон, Г. Муні ; пер. з англ. за наук. ред. І. Солоненка. - К. : Основи, 1998. - 313 с.
40. Пал Леслі А. Аналіз державної політики : пер. з англ. / Леслі А. Пал. - К. : Основи, 1999. - 422 с.
41. Піндайк Р. Мікроекономіка / Р. Піндайк, Д. Рубінфелд. - К. : Основи, 1997. - 646 с.
42. Романов В. Вступ до аналізу політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудик, Т. Брус. - К. : Основи, 2001. - 238 с.
43. Саймон, Герберт А. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції : пер. з англ. вид. / Герберт А. Саймон. - К. : АртЕк, 2001. - 392 с.

44. *Сакс Дж.* Економіка перехідного періоду: Уроки для України : пер. з англ. / Дж. Сакс, О. Пивоваровський. - К. : Основи, 1996. - 345 с.
45. *Семюельсон, Пол А.* Мікроекономіка / Пол А. Семюельсон, В. Д. Нордгауз. - К. : Основи, 1998. - 676 с.
46. *Стігліц Дж. Е.* Економіка державного сектора : пер. з англ./ Дж. Е. Штігліц. - К. : Основи, 1998. - 720 с.
47. Тимчасовий регламент Кабінету Міністрів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 черв. 2000 р. № 915 (Розд. 5. Порядок розроблення концептуальних засад реалізації урядової політики). - Режим доступу : www.kmu.gov.ua
48. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / за ред. В. М. Гейця ; Ін-т екон. прогнозування. - К. : Логос, 1999. - 500 с.
49. Україна на роздоріжжі: Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ / за ред. А. Зінденберга і Л. Хоффманна. - К. : Вид-во "Фенікс", 1998. - 478 с.
50. *Хайман Д. Н.* Современная микроэкономика: анализ и применение : в 2 т. : пер. с англ. / Д. Н. Хайман. - М. : Финансы и статистика, 1992. - Т. 1. - 384 с. ; - Т. 2. - 384 с.
51. *Чучман Ю.* Оцінка доцільності державних і приватних інвестиційних проектів / Ю. Чучман ; пер. з англ. С. Соколик. - К. : Вид-во УАДУ, 1998. - 102 с.
52. *Эренберг, Рональд Дж.* Современная экономика труда. Теория и государственная политика : пер. с англ. / Рональд Дж. Эренберг, Роберт С. Смит. - М. : МГУ, 1996. - 800 с.
53. Эффективность государственного управления : пер. с англ. - М. : Фонд "за экон. грамотность", Рос. экон. журн. ; изд-во АО "Консалтбанкир", 1998. - 848 с.
54. *Якобсон Л. И.* Государственный сектор экономики: экономическая теория и политика : учеб. для вузов / Л. И. Якобсон. - М. : ГУ ВШЭ, 2000. - 367 с.
55. *Ястремський О.* Основи мікроекономіки / О. Ястремський, О. Гриценко. - К. : Знання, 1998. - 700 с.
56. *Dye, Thomas R.* Understanding public policy. - 7th ed. - Prentice Hall, 1992. - 377 p.
57. *Levy, John M.* Essential microeconomics for public policy analysis. - Westport, Connecticut, London: Praeger, 1995. - 234 p.
58. *Nagel, Stuart S.* Public policy: goals, means, and methods. - Lanham, New York: University Press of America, 1991. - 456 p.
59. *Strick, John C.* The Economics of Government Regulations: Theory and Canadian Practice : 2nd Ed. - Toronto : TEP, 1994.

Інтернет-ресурси

www.vlada.kiev.ua/ums - Український медіа-сервер (зокрема всі українські ЗМІ - преса, радіо, телебачення - в Інтернет, а також органи влади).

www.kuchma.gov.ua - сайт Президента України.

www.kmu.gov.ua - Кабінет Міністрів України (вихід на всі міністерства і відомства).

www.rada.kiev.ua - Верховна Рада України (закони України, укази Президента, постанови КМУ).

www.ukrstat.gov.ua - Держкомстат України.

www.me.gov.ua - Мінекономіки та... (зокрема, Економічна політика).

www.zakon.gov.ua - законопроекти України (Центр політико-правових реформ).

Аналітичні центри:

www.intellect.org.ua - Мережа аналітичних центрів України.

www.icps.kiev.ua - Міжнародний центр перспективних досліджень.

www.harvard.kiev.ua - проект Гарвардського університету для України.

www.legality.kiev.ua - Інститут проблем законодавства імені Ярослава Мудрого.

www.ucers.com.ua - Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

www.comparativelaw.kiev.ua - Центр порівняльного права при Міністерстві юстиції України.

Міжнародні ресурси:

www.worldbank.org - Світовий банк (*WB*).

www.wto.org - Світова організація торгівлі (*WTO*).

www.europa.eu.int - Європейська комісія (*EU*).

rfe.wustl.edu/EconFAQ.html - ресурси для економістів в Інтернет.

hsb.baylor.edu/html/gardner/RESORS.HTM - Світові *Web*-ресурси з економіки, Steve Gardner, Baylor University.

hsb.baylor.edu/html/gardner/ECOSTAT.HTM - економічна статистика.

www.helsinki.fi/WebEc/framed.html - *WWW*-ресурси з економічної теорії.

www.regulation.org - *Web*-ресурси з регуляторної політики.

3. ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ³

Абсолютний підхід до визначення бідності

Це означає встановлення прожиткового мінімуму, який дозволяє підтримувати життєдіяльність індивіда шляхом придбання мінімального для цього завдання і найдешевшого набору товарів та послуг.

Альтернативи (варіанти) політики

Це різні, взаємовиключні підходи до вирішення *проблеми* для політики. Якщо обирається один варіант, то решта відкидаються. Кожна альтернатива - це конкретні переліки дій (заходів) та інструментів політики. Правильно визначити варіанти політики означає описати різні підходи до вирішення проблеми, а не описати кілька заходів, що разом становлять один підхід.

Альтернативна (або економічна) вартість блага

Сума явних витрат і неявних витрат, які пов'язані з використанням ресурсів, необхідних для виготовлення блага.

Альтернативна вартість ресурсу

Цінність для індивіда найкращої із втрачених альтернативних можливостей використання цього ресурсу.

Аналіз вигід і витрат (ABB)

Метод кількісного аналізу ефективності рішень з розподілу суспільних ресурсів, результатом якого має бути кількісна оцінка чистих суспільних вигід.

Аналіз державної політики (АДП)

1. Це порада щодо державних рішень (дій), орієнтована на клієнта та базована на суспільних цінностях.

2. АДП як сфера професійної діяльності - процес і процедури вироблення рекомендацій органам влади (замовникам аналізу) про найкращі серед можливих варіантів дій, які розв'язують суспільні проблеми про оцінювання, моніторинг результатів і наслідків цих дій. Аналіз політики має бути публічним і базуватися на суспільних цінностях.

Аналіз чутливості

Метод аналізу ризику в аналізі вигід і витрат, згідно з яким обчислюється вплив на чисті суспільні вигоди можливих відхилень від прийнятих базових припущень.

Аналітик політики

Той, хто є експертом, аналітиком, хто власне має підготувати рекомендації, *поради* щодо майбутньої державної політики для клієнта, замовника аналізу.

Антиблага

Об'єкти чи дії, наявність яких погіршує добробут споживача.

³ Коментар до частини наведених визначень термінів можна знайти у підручнику: *Кілієвич О. Мікроекономіка для аналізу державної політики : підручник / О. Кілієвич, О. Мертенс. - К. : Основи, 2005. Для таких термінів після визначення терміна у квадратних дужках наводиться номер розділу підручника, в якому введено даний термін.*

Антиконкурентні дії органів влади

Прийняття будь-яких актів (рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо), надання письмових чи усних вказівок, укладення угод або будь-які інші дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції (згідно із Законом України “Про захист економічної конкуренції”).

Багатство

Одна із складових добробуту людини. Обсяг багатства визначається на певний момент часу (а не за певний період, як обсяг *доходу*), тобто багатство - це є економічна змінна величина типу “запас” (тоді як дохід - змінна типу “потік”). Розрізняють три форми багатства: “*фізичне*” багатство, *фінансове багатство* та *людський капітал*.

Бідність

Неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу.

Блага

Товари та послуги, інші об’єкти навколишнього світу, власні дії чи дії інших людей, збільшення споживання (використання) яких є бажаним для споживача (підвищує його добробут).

Бюрократія (чиновники - виконавча влада)

Представники державної влади на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях, які працюють в різноманітних державних установах; чиновники високого рангу призначаються на свої посади політиками, чиновники нижчих рангів призначаються на посади вищими за посадою чиновниками. Поведінку бюрократії вивчає *економічна теорія бюрократії*. Згідно з економічними моделями *суспільного вибору* бюрократія має метою діяльності максимізацію власної корисності. В моделі *політичного ринку* бюрократія забезпечує збирання податків і виробництво *суспільних благ*.

Вертикальна справедливість

Визначає розподіл товарів і послуг між тими, хто перебуває в нерівнозначних умовах.

Взаємна підтримка (логролінг)

Див. Логролінг (*взаємна підтримка*).

Виборці

В теорії *суспільного вибору* - споживачі політичних обіцянок на *політичному ринку*. На ринках економічних благ виборці демонструють свій попит готовністю платити за товари та послуги. На політичному ринку попит виборців на передвиборні обіцянки політиків відображає голосування, їхня

участь у внесках на виборчі кампанії та лобіювання особливих інтересів у відповідь на передвиборні обіцянки політиків. Виборці готові підтримати політиків, котрі можуть (як їм здається) найбільше покращити їхнє становище, і навпаки, відхиляють політику, яка не відповідає їхнім інтересам або просто незрозуміла.

Вигоди (в аналізі вигід і витрат)

Це очікувані позитивні результати (або їхня грошова оцінка) реалізації того чи іншого варіанту проекту або заходів державної політики.

Вироблення рішення

Процес, що включає підготовку проекту рішення та його ухвалення уповноваженими на це особами, які несуть відповідальність за вирішення відповідного питання.

Виробник (творець) ***рішень***

Той, хто відповідає за підготовку й прийняття (ухвалення) рішень; інакше кажучи, той, хто робить рішення (розробляє і приймає).

Виробник політики

Див. Творець (розробник, виробник) політики.

Витрати (в аналізі вигід і витрат)

Це грошові та інші ресурси, зокрема час, що витрачені на реалізацію даного варіанту політики (проекту), а також можливі негативні наслідки його реалізації (які іноді називаються *невигодами* - *disbenefits*).

Відносний підхід до визначення бідності

Встановлення межі бідності на рівні, наприклад, 50% медіанного або середнього доходу; очевидно, що ця межа буде коливатися для різних країн.

Відповідний ринок

Ринок споріднених у виробництві чи споживанні благ, на якому визначається домінуюче становище фірми, а також показники економічної концентрації. Це поняття має включати *товарні*, *територіальні* та *часові* межі ринку.

Вторинний розподіл доходів

Розподіл, що відображає наслідок *перерозподілу доходів* між різними групами домогосподарств, який здійснює влада.

Вхідні бар'єри

Різні перешкоди, які блокують входження у монополізовану галузь нових фірм завдяки чинникам, що створюють для них несприятливі умови порівняно з фірмою, яка вже працює у галузі. Такими чинниками можуть бути: абсолютна перевага у вартості продукції, *економія на масштабі*, необхідність великого початкового капіталу, диференціація продукції, високі транспортні витрати або взагалі нетранспортабельність окремих товарів і послуг, монопольне володіння всім обсягом пропозиції окремого ресурсу. Інколи такі перешкоди створює влада (див. *юридичні бар'єри*).

Гіпотеза раціональної поведінки споживача

Гіпотеза, згідно з якою споживач завжди вибирає найкращі для нього рішення (з його суб'єктивної точки зору).

Глибина бідності

Показник, який визначає, скільки відсотків у середньому не дотягують до межі бідності ті, хто опинився нижче межі бідності.

Горизонтальна справедливість

Принцип справедливості, що означає однакове ставлення до тих, хто перебуває в рівнозначних умовах.

Готовність купувати

Максимальний обсяг блага, що його готовий придбати споживач за встановленою ціною блага (відповідає точці кривої попиту, яка визначається цією ціною).

Готовність платити

Максимальна ціна, яку готовий заплатити споживач за певну одиницю блага (відповідає точці кривої попиту, що визначається цією одиницею блага).

Границя (межа) виробничих можливостей (PPF)

Множина комбінацій обсягів виробництва благ, які відповідають ефективному розміщенню ресурсів; крива, що відображає максимально можливий обсяг виробництва деякого блага при фіксованих обсягах виробництва інших благ.

Границя можливої корисності

Множина комбінацій корисностей споживачів, які відповідають ефективному розподілу благ; крива, що відображає максимальний досяжний рівень корисності певної особи при фіксованому рівні корисності інших осіб.

Гранична вартість (MC)

Визначається як величина зміни загальної вартості (ΔTC) внаслідок зміни обсягу випуску на величину ΔQ .

Гранична ставка податку (MTR)

Частка податків, яка сплачується з гривні додаткових доходів.

Граничний аналіз

Технічний прийом, який використовується при ухваленні рішень стосовно максимізації чистого виграшу (як різниці між вигодами і витратами) від певної дії.

Граничні вигоди (MB)

Додаткові вигоди, які отримує споживач від збільшення споживання блага на одиницю; коли йдеться про попит споживачів, то *MB* чисельно дорівнюють *готовності споживача платити* за додаткову одиницю блага, тому *крива попиту* є одночасно *кривою граничних вигід (MB)* споживачів (крива індивідуального попиту - кривою граничних вигід споживача, крива ринкового попиту - кривою граничних вигід усіх споживачів, які є учасниками ринку даного блага).

Групи особливих (спеціальних) інтересів (або зацікавлені групи)

Це організовані групи поза урядом, які намагаються якимось чином тиснути (впливати) на владу з метою захисту своїх інтересів (навколо яких такі групи і утворюються). В аналізі державної політики при розгляді шляхів вирішення проблем відповідні групи інтересів мають бути ідентифіковані, і з ними проведені консультації, тому що ці групи, по-перше, зацікавлені у вирішенні (або навпаки, невирішенні) проблеми, а по-друге, і це більш суттєво, мають важелі впливу на вирішення (чи невирішення) проблеми.

Державна допомога

Це програми *соціальної допомоги*, за якими підтримуються лише ті члени суспільства, чий дохід не перевищує певний рівень (допомога багатодітним родинам, медична допомога, талони на харчування). Ці програми бувають двох видів: одні з них забезпечують грошові виплати, інші забезпечують оплату тільки певних послуг або товарів (допомога натурою).

Державна/суспільна політика (ДП) - курс дій (або утримання від дій), обраний органами влади для розв'язання певної суспільної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем.

Децильний коефіцієнт

Дорівнює відношенню частки доходів вищої децильної групи до частки нижньої децильної групи, де нижня децильна група - це 10% найбідніших домогосподарств, вища група - 10% найбагатших домогосподарств у країні.

Довгостроковий період

Період у діяльності фірми, достатній для зміни обсягів використання всіх без винятку факторів виробництва, які потрібні фірмі для випуску продукції.

“Достойні” блага

Це такі блага, споживання яких вважається в суспільстві бажаним незважаючи на індивідуальні смаки та вподобання індивідів, а інколи і всупереч уподобанням окремих індивідів (напр., щеплення для запобігання інфекційним захворюванням, норми безпеки руху на транспорті).

Дохід

Одна із складових добробуту людини. Обсяг доходу визначається за певний період часу - година, місяць, рік (а не на певний момент, як обсяг *багатства* - іншої складової добробуту), тобто дохід - це є економічна змінна величина типу “потік” (тоді як багатство - змінна типу “запас”). Сукупний дохід індивіда (I_T) можна визначити як суму $I_T = I_M + I_N$, де I_M - грошові доходи (зарплата, проценти і дивіденди, підприємницький дохід, рента), I_N - негрошові доходи (задоволення від роботи, використання фізичного капіталу, насолода відпочинком).

Егалітарний підхід до справедливості

Один з філософських підходів до визначення справедливості (див. *Політична філософія перерозподілу доходів*): найбільш справедливим буде розподіл, коли всі блага поділені порівну між усіма індивідами. Тобто

справедливим вважається лише рівний розподіл корисностей між членами суспільства.

Екзогенні (або зовнішні) змінні

Це характеристики зовнішніх (по відношенню до модельованого об'єкта) змінних умов.

Економічна змінна

Вимірювана величина (річний обсяг виробництва, сума грошей, темп інфляції), що може приймати різноманітні значення.

Економічна теорія бюрократії

Складова *теорії суспільного вибору*, що досліджує такі структури виконавчої влади, які не виробляють економічні блага, що мають ціннісну оцінку, і здобувають частину своїх доходів із джерел, що не пов'язані з продажем результатів їхньої діяльності.

Економічне регулювання

Назва більш ранніх форм регулювання (порівняно із *соціальним регулюванням*), коли регулювання зосереджувалось на галузевих питаннях - таких, як ціноутворення, маркетинг та конкуренція.

Економічні блага

Це такі блага, наявні обсяги яких менші за ті, що їх бажали б мати споживачі благ (тобто, менші за потребу в них) - на відміну від *вільних благ*; визначальна властивість економічних благ - *рідкісність*.

Економічність політики (програми) [economy]

Означає намагання отримати певні фіксовані результати з найменшими затратами ресурсів (або у найдешевший спосіб) (англ. - *economy*).

Економія на масштабі

Має місце, якщо при збільшенні випуску середня вартість виробництва одиниці продукції у довгостроковому періоді зменшується (слід відрізняти від *економії на охопленні*).

Економія на охопленні

Полягає в тому, що поєднання на одній фірмі виробництва кількох видів продукції веде до зменшення вартості виробництва порівняно з випадком, коли кожний із цих продуктів виробляється на окремій фірмі (слід відрізняти від поняття *економії на масштабі*).

Еластичність попиту (за ціною) (E_D)

Коефіцієнт, значення якого показує відносну реакцію обсягу попиту на зміну ціни. Попит буде еластичним, якщо незначна відносна зміна ціни (наприклад на 1%) зумовлює суттєву зміну обсягу попиту (наприклад, на - 10%). Нееластичність попиту означає, що суттєвій зміні ціни відповідає незначна зміна обсягу попиту. Більш строго показник еластичності визначається за допомогою формули $E_D = (\Delta Q_D / Q_{D1}) / (\Delta P / P_1)$, або $E_D = (\% \Delta Q_D) / (\% \Delta P)$. Для

неперервної функції попиту $Q_D = F(P)$ еластичність можна визначити, використовуючи похідну функції попиту $(dF(P)/dP)$: $E_D = -(dF(P)/dP) \cdot (P/Q_D)$.

Ендогенні (або внутрішні) змінні

Це характеристики об'єкта, які треба визначити в ході розрахунків за моделлю (невідомі величини).

Ефективне (оптимальне за Парето) розміщення

Розподіл благ та ресурсів в економіці за якого покращення добробуту будь-якого суб'єкта чи соціальної групи можливе лише за рахунок погіршення добробуту інших. Див. також *Умова ефективності (оптимальності) за Парето*.

Ефективність в обміні (на окремому ринку)

Досягається, коли всі ринкові операції на ринку здійснюються за ефективною ціною P_E , що одночасно дорівнює граничній вартості для виробників MC і граничній вигоді для споживачів MB , тобто $MC = P_E = MB$.

Ефективність для споживача на ринку певного блага

Означає вибір кількості одиниць блага за певною ціною у відповідності з його попитом, або готовністю купувати; такий вибір максимізує його корисність. Тому крива попиту фактично утворена з точок, які відповідають ефективним рішенням споживача за будь-якої ціни блага (за інших незмінних умов).

Ефективність за Парето

Див. *Умова ефективності (оптимальності) за Парето*.

Ефективність політики (програми)

Це співвідношення між затратами на проведення політики та досягнутими результатами (інколи - продуктом політики, інколи - наслідками політики). Ефективність може вимірюватись як у натуральних показниках (як продуктивність праці), так і вартісних - якщо можливо дати грошову оцінку всім затратам і результатам (англ. - *efficiency*).

Ефективність у виробництві

Розподіл факторів виробництва, за якого немає можливості збільшити обсяг виробництва будь-якого блага, не скоротивши при цьому обсяги виробництва інших благ. Див. також *Умова ефективності (оптимальності) за Парето*.

Ефективність у розподілі

Див. *Ефективне (оптимальне за Парето) розміщення*.

Ефективність у споживанні

Розподіл благ між споживачами, за якого немає можливості за допомогою перерозподілу благ покращити добробут (корисність) когось одного не зменшивши при цьому добробут інших.

Ефективність у споживанні для всіх споживачів даного блага (на окремому ринку). Визначається у принципі так само, як це було зазначено вище для окремого індивіда. Ефективність у споживанні досягається тоді, коли

споживачі купують обсяг блага, який максимізує їх сумарну корисність, що відповідає точкам кривої ринкового попиту за кожної заданої ціни. Інакше кажучи, *ефективність у споживанні* досягається, якщо споживачі не можуть покращити своє становище - досягти вищого рівня корисності при заданому бюджеті та цінах - шляхом перерозподілу своїх бюджетних витрат. Якщо всі споживачі досягають ефективності у споживанні, тоді такому вибору відповідатиме якась точка кривої ринкового попиту.

Загальна рівновага

Рівновага на всіх ринках товарів і послуг; рівність обсягів попиту і пропозиції на всіх ринках.

Закон попиту

Чим нижча ціна блага, тим більший його обсяг споживачі готові придбати (за незмінних інших умов). І навпаки, чим вища ціна, тим менший обсяг блага споживачі готові придбати. Тому *нахил* кривої попиту є від'ємним.

Зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку

Згідно із Законом України “Про захист економічної конкуренції”, це дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, зокрема обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

Змішані блага

Не виключені і конкурентні блага (напр., риба в океані), а також виключені і неконкурентні блага (напр., кабельне телебачення).

Зовнішні ефекти

Це витрати або вигоди від здійснення ринкових операцій, які не відображені в ринковій ціні; інакше кажучи, це прямі впливи діяльності одних економічних агентів (які є учасниками ринкової операції купівлі-продажу) на діяльність інших економічних агентів (які не є учасниками цього ринку). Див. *Позитивний зовнішній ефект; негативний зовнішній ефект*.

Інституції

Це правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження (офіційні та неофіційні), які спрямовують людську взаємодію в певне річище.

Інструменти політики

Це специфічні способи, за допомогою яких політика як реакція на проблему впроваджується у життя. Як інструменти можуть використовуватись інструменти податкової, бюджетної, монетарної, конкурентної політики. В термінах економічних моделей це означає з'ясування, які є екзогенні (внутрішні) змінні в розпорядженні органу влади, які значення цих змінних обрати.

Інтерналізація зовнішніх ефектів

Усунення позитивного (негативного) зовнішнього ефекту, яке дозволяє перейти ринку в ефективний стан (звичайно, за умов відсутності інших ситуацій неспроможності ринку); практично це означає переведення зовнішніх ефектів у внутрішні. Інтерналізація позитивного зовнішнього ефекту дозволяє збільшити обсяги виробництва до ефективного рівня і підвищити ціну до рівня ефективної ціни. Інтерналізація негативного зовнішнього ефекту дозволяє скоротити обсяги виробництва до ефективного рівня і підвищити ціну до рівня ефективної ціни.

Квінтільний коефіцієнт

Дорівнює відношенню частки доходів вищої квінтільної групи (у відсотках) до частки доходів нижньої квінтільної групи. Нижня квінтільна група - це 20% найбідніших домогосподарств, вища група - 20% найбагатших домогосподарств країни.

Класична утилітаристська (або Бентама) функція добробуту

Функція суспільного добробуту, яка відображає уявлення утилітаризму про суспільний добробут як суму функцій індивідуальної корисності членів суспільства: $W(U_1, U_2, \dots, U_n) = U_1 + U_2 + \dots + U_n$, де $U_1, U_2, \dots, U_n$ - рівні корисності, які досягаються кожним із індивідів при певному варіанті розподілу набору благ $X = (x_1, x_2, x_3, \dots)$ між ними. У свою чергу кожний з індивідуальних рівнів корисності визначається згідно з функціями індивідуальної корисності $U_1 = f_1(X), U_2 = f_2(X), \dots, U_n = f_n(X)$.

Клубні блага

Категорія *змішаних благ* спільного користування (типу плавального басейну чи клубів за інтересами), які є неконкурентними у споживанні (але із властивістю переобтяження) та виключними із користування, визначаються як *клубні блага*. Відповідна теорія має назву теорії клубів.

Коефіцієнт Джіні

Показник нерівності у розподілі доходів, який дорівнює відношенню площі фігури, що утворюється між *кривою Лоренца* і лінією абсолютної рівності до площі трикутника, що утворюється лінією абсолютної рівності та координатними вісями. Коливається в діапазоні між 0 (у випадку абсолютної рівності) та 1 (або 100%, якщо шкала вимірювання у відсотках) - у випадку абсолютної нерівності, коли всі доходи суспільства зосереджені в одного індивіда.

Коефіцієнт дисконтування

Сьогоднішній обсяг ресурсів, що еквівалентний одній одиниці ресурсів у якомусь майбутньому році t . Чисельно дорівнює величині $(1+r)^{-t}$, де r - норма міжчасових переваг (ставка дисконту).

Компенсаційна варіація

Спрощений спосіб визначення нематеріальних витрат в аналізі вигід і витрат. Це означає “приписування” грошової вартості нематеріальним факторам (напр., “політичному невдоволенню”, яке важко оцінити кількісно у термінах витрат) з метою порівняння. Грошова вартість певної нематеріальної витрати -

це та сума, яку пересічний громадянин, зазвичай, погодився б прийняти як справедливу компенсацію за певні витрати або отриману невигоду.

Компроміс між справедливістю та ефективністю

Вибір, який треба робити владі та суспільству: намагання підвищити справедливість у розподілі доходів шляхом їхнього перерозподілу з використанням податків та інших регуляторів веде до зменшення загальної ефективності економіки, тобто до втрат сукупного добробуту всіх економічних агентів.

Конкурентна (антимонопольна) політика

Напрямок державної політики, який передбачає втручання у роботу ринкової системи з метою підтримки конкуренції, тобто з метою підвищення ефективності економіки. При визначенні назви напрямку політики - антимонопольна, слід враховувати, що така назва, традиційна для вживання у країнах, які започаткували боротьбу з обмеженнями конкуренції (це стосується, перш за все, США), на сьогодні вже не передає адекватно зміст цієї політики. Більш сучасною є назва *конкурентна політика* або *політика у сфері конкуренції* - саме така назва вживається в Європейському Союзі та останнім часом в Україні.

Конституційний вибір

У теорії *суспільного вибору* - це вибір правил голосування.

Корегуюча субсидія

Інструмент *інтерналізації* позитивного зовнішнього ефекту. Така субсидія призначається за кожну одиницю виробленого блага за ставкою (s), що дорівнює величині *граничних зовнішніх вигід*: $s = MEB$.

Корегуючий податок

Інструмент *інтерналізації* негативного зовнішнього ефекту. Такий податок (відомий також під назвою податку Пігу) встановлюється за кожну одиницю виробленого блага за ставкою (t), яка дорівнює величині *граничних зовнішніх витрат*: $t = MEC$.

Крайня форма бідності

Бідність, яка порівняно зі стандартами цивілізації асоціюється з межею виживання (згідно з Методикою комплексної оцінки бідності).

Крива Лоренца

Графік у системі координат (де по вертикалі - кумулятивна частка доходів у відсотках від 0 до 100%, по горизонталі - кумулятивна частка у відсотках тих, хто отримує ці доходи, також від 0 до 100%), який ілюструє ступінь нерівності у розподілі доходів. Кожна точка кривої (з координатами X - по горизонталі, I - по вертикалі) показує, яку частку обсягом у 1% від усіх 100% доходів суспільства отримує відповідна частка біднішого населення (X); відповідно частка доходів в обсязі $(100-I)\%$ дістається багатшій частці населення, яка складає $(100-X)\%$.

Лібертаріальний підхід до справедливості (орієнтований на ринок)

Один з філософських підходів до визначення справедливості (див. *Політична філософія перерозподілу доходів*). Згідно з поглядами лібертаріанців, доходи отримують індивіди, а не суспільство, і влада не має права посягати на індивідуальні підходи. Сама постановка питання про оцінку справедливості ступеня нерівності у доходів вважається неправомірною. Отже, найбільш справедливим вважається той розподіл, якого досягнуто на конкурентному ринку, коли добробут кожного досягається з урахуванням індивідуальних стартових можливостей і здібностей.

Ліцензії на право забруднення довкілля

Інструмент *інтерналізації* негативного зовнішнього ефекту у вигляді забруднення (див. *корегуючий податок*). Для спрощення адміністрування екологічних податків може бути встановлена обмежена кількість *ліцензій на право забруднення* довкілля у певних обсягах, з відповідною платою за ці ліцензії.

Лобіювання

Різноманітні способи впливу на представників державної влади з боку обмеженої групи виборців з метою ухвалення вигідних для групи політичних рішень.

Логролінг (взаємна підтримка)

В парламентах поширеною є практика *взаємної підтримки* (або *логролінг*), коли окремі групи депутатів підтримують одна одну з метою отримати необхідну більшість для ухвалення потрібного рішення. Для такої підтримки характерною є торгівля (обмін) голосами - підтримайте мій проект, а я підтримаю ваш.

Людський капітал

Сукупність знань, навичок та досвіду працівника. Розглядається, як одна із форм багатства.

Медіанний виборець

Це виборець із центристською позицією (тобто якщо всіх виборців при вирішенні певного питання розташувати на шкалі політичних уподобань від крайньо лівих до крайньо правих поглядів, то кількість тих, хто дотримується більш лівих поглядів, ніж медіанний виборець, повинна дорівнювати кількості тих, хто дотримується більш правих поглядів).

Медіанний дохід

Дохід якогось домогосподарства, яке займає середню (медіанну) позицію при ранжируванні всіх домогосподарств за доходами від нижчих доходів до вищих. Тобто медіанний дохід розподіляє домогосподарства на дві однакові за чисельністю групи: ті, в яких дохід менший за медіанний, і ті, в яких він більший.

Межа бідності

Визначає певний рівень доходів у середньому на члена родини протягом року; цей показник дозволяє визначити бідних: до них належать домогосподарства, чий дохід не перевищує межі бідності. В Україні *Межа бідності* (Z) визначається на підставі відносного критерію зарахування різних верств населення до категорії бідних, який розраховується за фіксованою часткою середньодушового доходу (витрат) - 75% медіанного рівня сукупних доходів (витрат) у розрахунку на умовного дорослого (згідно з Методикою комплексної оцінки бідності).

Межа малозабезпеченості

Це величина середньодушового доходу, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів і послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством (відповідно до Закону України “Про межу малозабезпеченості”).

Межі ринку (товарні, територіальні, часові)

Ознаки, за якими визначається відповідний ринок.

Міжвікова справедливість

Див. *Справедливість між поколіннями*.

Міжчасовий вибір

Рішення стосовно перерозподілу ресурсів у часі. Тобто це рішення щодо розподілу наявних ресурсів між поточним і майбутнім споживанням.

Мінімальний споживчий бюджет

Набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини (згідно із Законом України “Про мінімальний споживчий бюджет”).

Місцева природна монополія

Природна монополія, яка має певні територіальні межі, вужчі, ніж межі загальнонаціонального ринку (наприклад, межі населеного пункту).

Модель “замовник-агент”

Ситуація, в якій замовнику необхідно визначити схему оплати послуг виконавця (агента) в умовах, коли інформація розподілена асиметрично, а цілі замовника та агента не збігаються.

Модель попиту та пропозиції

Поєднання функцій попиту та пропозиції в одній економічній моделі. Ця модель в аналітичній формі має вигляд системи алгебраїчних рівнянь; у графічній - сукупність кривих попиту та пропозиції в системі координат “ціна-обсяг блага”. Для лінійних функцій попиту і пропозиції модель попиту-пропозиції матиме вигляд $Q_D = a - bP$, (рівняння попиту) $Q_S = c + fP$, (рівняння пропозиції) $Q_D = Q_S$ (умова балансу між обсягами попиту і пропозиції).

“Модний” дохід

Найбільш поширений рівень доходу.

Монополістична конкуренція

Це такий *тип ринкової структури*, де: 1) на ринку діє багато продавців і покупців, частка кожного з них в обсягах ринкових продажів не є значною; 2) продукція різних виробників неоднорідна (диференційована); 3) вхід на ринок і вихід з нього є вільними; 4) виробники не взаємодіють між собою.

Монополія

Це такий *тип ринкової структури*, де: з боку виробництва - весь галузевий випуск повністю (чи майже повністю) забезпечує одна фірма-монополіст; з боку попиту - близькі замітники на продукцію фірми-монополіста у споживачів відсутні; вхід на ринок інших потенційних учасників ускладнено або взагалі виключено, часто це може супроводжуватись і обмеженням (чи забороненням) виходом фірми з ринку.

Монопольна (ринкова) влада

Полягає у здатності фірми впливати на ринкову ціну чи навіть встановлювати її.

Моральний ризик

Ситуація на ринку за умов асиметричної інформації (можливості прихованих дій однієї із сторін угоди), коли економічному суб'єкту вигідно діяти на шкоду інтересам іншої сторони.

Надлишок виробника (PS)

Сукупна різниця між ринковою ціною, за якою виробник продає кожну додаткову одиницю певного блага, і *граничною вартістю (MC)* кожної з цих одиниць.

Надлишок виробників (галузевий надлишок)

Сума надлишків виробника для всіх фірм на ринку певної продукції. Геометрично обчислюється як площа фігури, що утворюється між кривою ринкової пропозиції (тобто кривою граничної вартості *MC*) і горизонтальною лінією, що відповідає рівню ринкової ціни; справа - до точки перетину цих ліній, зліва обмежується вертикальною координатною віссю.

Надлишок споживача

Сукупна різниця між ціною, яку споживач готовий сплачувати за кожну додаткову одиницю певного блага, і його ринковою ціною.

Національний рівень бідності

Відсоток населення, який живе нижче від межі бідності, відповідно до того, як цю межу визначає влада кожної країни.

Невиключеність у споживанні

Означає, що витрати на виключення когось із числа споживачів такого блага є надзвичайно високими (що робить це виключення економічно недоцільним або взагалі нездійсненним).

Негативний відбір (негативна селекція)

Ситуація на ринку за умов асиметричної інформації (наявності прихованих властивостей в однієї із сторін економічних відносин), коли мотиви укладення угоди є лише у суб'єктів з гіршими властивостями.

Негативний вплив

Прямий вплив дій учасників певного ринку (фірм або домогосподарств) на добробут інших економічних агентів (що не є учасниками цього ринку), який призводить до втрат їхнього добробуту. Ці втрати не компенсуються через ціновий механізм. Такі втрати добробуту називаються *зовнішніми витратами*. Вони призводять до *позитивного зовнішнього ефекту*.

Негативний зовнішній ефект

Втрати третіх осіб, що не є учасниками ринку, на якому продаються і купуються блага; проте виробництво або споживання такого блага учасниками ринку спричинює втрати у неучасників ринку. Фактично це є неоплачені витрати ресурсів, які не відшкодовуються у ринковій ціні. Негативний зовнішній ефект призводить до того, що благо виробляється в надмірних обсягах і продається за ціною нижчою, ніж ефективна ціна.

Недобросовісна конкуренція

Будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності (згідно із Законом України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, ст.1). В законі виділяється три групи порушень у вигляді недобросовісної конкуренції: 1) неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб’єкта; 2) створення перешкод господарюючим суб’єктам у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, 3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

“Недостойні” (небажані) блага або бажані антиблага

Це такі товари або послуги, споживання яких вважається небажаним з позицій норм суспільної моралі і може навіть заборонятись (алкоголь, тютюн, наркотики). По відношенню до згаданих благ державна влада може порушувати *суверенітет споживача* щодо прийняття рішень про обсяги їхнього споживання.

Неекономічні блага

Блага, які є одночасно необмежені та безоплатні, наприклад, сонячне світло, вода, повітря. До неекономічних можна зарахувати деякі *соціальні блага*, такі як стосунки в родині, психологічний клімат на роботі, спілкування із друзями.

Незворотні втрати добробуту

Це сумарні втрати *чистих вигід всіх учасників ринку* (тобто втрати сукупного надлишку), які виникають при відхиленні ціни на ринку від рівноважної ціни - або внаслідок державного втручання в ціноутворення (регульовані ціни, податки), або внаслідок наявності на ринку ринкової влади (ситуації неповної конкуренції). Ці втрати виникають внаслідок *втрат чистих вигід* у тих виробників і споживачів, які не готові відповідно виробляти і купувати продукцію за менш вигідними для них нерівноважними цінами.

Нейтральність до ризику

Властивість людини, для якої збільшення чи зменшення ризику не впливає на корисність.

Неконкурентність у споживанні

Означає, що гранична вартість обслуговування кожного додаткового споживача (окрім першого) дорівнює нулю (або настільки незначна, що цією величиною можна нехтувати).

Неповна конкуренція

Це сукупність типів *ринкових структур*, для яких не виконуються умови *повної конкуренції*. Найбільш суттєва відмінність неповністю конкурентних ринків від повністю конкурентних полягає у здатності окремих учасників неконкурентних ринків тією або іншою мірою впливати на ринкові ціни, тоді як учасники повністю конкурентного ринку є *ціноодержувачами*.

Непрямі податки

Податки, якими обкладаються блага і види діяльності (на відміну від *прямих податків*).

Неспроможність державної влади

Означає її нездатність забезпечити: а) ефективність - тобто оптимальне за Парето розміщення ресурсів, ефективні ціни та обсяги виробництва благ (нездатність вирішити проблеми неспроможності ринку) або б) справедливості - тобто відповідності урядової політики розподілу доходів тим уявленням щодо справедливості, які домінують у суспільстві.

Неспроможність ринку

Ситуація, коли нерегульований ринок неспроможний функціонувати ефективно (тобто розміщення ресурсів, обсяги виробництва благ або ціни не відповідають умовам ефективності). Неспроможність ринку - підстава для *державного втручання*, яке має на меті підвищити ефективність функціонування економіки шляхом усунення (чи послаблення) неспроможності ринку. Основні *ситуації неспроможності ринку*: 1) *суспільні блага*; 2) *зовнішні ефекти*; 3) *асиметрична інформація*; 4) *неповна конкуренція* (наявність ринкової влади); 5) *природні монополії* (галузі із спадною вартістю виробництва). Ще дві ситуації пов'язані з іншими проблемами, окрім ефективності: 6) *неспроможність ринку з огляду на соціальні чинники*; 7) *неспроможність ринку з огляду на моральні чинники*.

Неспроможність ринку з огляду на моральні чинники

Неспроможність ринку враховувати моральні чинники, що визначають бажаність або небажаність вживання певних благ з огляду на суспільні норми поведінки (див. “достойні” і “недостойні” блага).

Неспроможність ринку з огляду на соціальні чинники

Неспроможність ринку забезпечити такий розподіл благ і доходів між індивідами, який відповідає суспільним уявленням щодо справедливості.

Несхильність до ризику

Властивість уподобань людини, коли, за інших рівних умов (наприклад, при однаковому середньому виграшу), перевага завжди надається варіанту з меншим ризиком; несхильність до ризику означає спадну граничну корисність багатства, і навпаки.

Неявні витрати

Це альтернативна вартість ресурсів (необхідних для виготовлення блага), які не треба купувати, тому що вони є власністю виробника (на відміну від явних витрат).

Нижче благо (благо нижчої якості)

Благо, обсяг споживання якого зменшується при зростанні доходу споживача. Для таких благ *еластичність попиту за доходом* є від'ємною, що означає відмову споживачів від споживання низькоякісних благ при зростанні їхніх доходів, адже стає можливим перейти до споживання більш якісних благ.

Нормальне благо

Благо, споживання якого зростає при зростанні доходів споживача. Для нормальних благ *еластичність попиту за доходом* буде додатною.

Нормальний прибуток фірми

Різниця між бухгалтерським та економічним прибутками. Інакше кажучи, *нормальний прибуток* - це прибуток, від якого підприємець відмовляється, використовуючи свої власні ресурси для виробництва, а не для продажу на відповідних ринках. Нормальний прибуток збігається з величиною неявних витрат.

Нормативна економічна теорія

Виносить судження про те, наскільки сприятлива економічна ситуація або політика; дає відповідь на запитання "як повинно бути".

Олігополія

Це такий тип ринкової структури, де: 1) на ринку діє кілька продавців; 2) продукція може бути і стандартизованою, і диференційованою; 3) існують значні бар'єри для входу на ринок; 4) фірми враховують поведінку конкурентів, тобто діють стратегічно. Найважливіша риса, притаманна олігополії, - це стратегічна поведінка продавців: фірма-олігополіст повинна розробляти стратегію своїх дій на ринку з урахуванням потенційних зустрічних дій своїх конкурентів.

Первинний розподіл доходів

Розподіл доходів, що утворюється в економіці безпосередньо в ході виробничих процесів без втручання влади.

Переобтяженість

Властивість деяких *неконкурентних у споживанні* благ, для яких гранична вартість обслуговування споживачів з порядковими номерами від другого до $(N-1)$ -го дорівнює нулю, а, починаючи із споживача з порядковим

номером N , обслуговування кожного нового споживача буде потребувати додаткових витрат ($MC_N > 0$).

Повна (досконала, абсолютна) конкуренція

Це такий тип *структури ринку*, для якого: 1) частка кожного постачальника і споживача (яких на ринку дуже багато) в загальному обсязі ринкової продукції незначна, ніхто не домінує на ринку; як наслідок, ніхто з окремих учасників не здатний самотійно впливати на ринкові ціни; 2) продукція однорідна; 3) учасники можуть вільно входити на ринок та виходити з нього; 4) фірми не виробляють спільної стратегії, так само як і домогосподарства (тобто їхня поведінка не є стратегічною); всі учасники повністю поінформовані для визначення своєї поведінки на ринку.

Податкова частка (або податкова ціна) t_i індивіда “ i ”

Це його внесок у фінансування суспільного блага. Сума податкових часток всіх індивідів повинна дорівнювати середній вартості виробництва одиниці суспільного блага.

Податок

Примусовий внесок грошей до бюджету, здійснюваний платником (індивідом або юридичною особою) у порядку та на умовах, що визначаються законодавством, без претензій на послугу у відповідь.

Позитивна економічна теорія

Вивчає факти, реальні економічні явища та залежності між фактами; дає відповідь на запитання “що є, що було, що може бути”.

Позитивний вплив

Прямий вплив дій учасників певного ринку (фірм або домогосподарств) на підвищення добробуту інших економічних агентів (що не є учасниками цього ринку), які не компенсуються через ціновий механізм. Таке підвищення добробуту створює *зовнішні вигоди*. Призводить до *позитивного зовнішнього ефекту*.

Позитивний зовнішній ефект

Вигоди третіх осіб, які не є учасниками ринку, на якому продаються і купуються блага; проте виробництво або споживання такого блага учасниками ринку спричиняє вигоди для неучасників ринку. Фактично це є неоплачені вигоди від використання ресурсів, які не відшкодовуються у ринковій ціні. Позитивний зовнішній ефект призводить до того, що благо виробляється в недостатніх обсягах і продається за ціною нижчою, ніж ефективна ціна.

Покращення за Парето

Перерозподіл ресурсів, який не погіршує добробут жодного члена суспільства, і при цьому добробут хоча б одного покращується.

Політика (policy)

Це план, курс дій, або напрям дій, який є прийнятним і якого дотримується влада, керівник, політична партія та ін. Саме в такому розумінні вживається слово *політика*, коли кажуть про *державну політику* та про її

напрями - зовнішню, внутрішню, економічну, соціальну. Слід відрізнити від політики (*politics*).

Політика (politics)

Це сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб. Політику в цьому розумінні вивчають і аналізують переважно політологи. Слід відрізнити від політики (*policy*).

Політики

Це обрані управлінці - від президента країни до мера міста, депутати парламентів і місцевих виборних органів самоврядування. Політики є продавцями на *політичному ринку*, вони пропонують передвиборні обіцянки, за які хочуть отримати голоси *виборців* (так само, як фірми за свої товари хочуть отримати гроші - виручку). Політики можуть об'єднуватись у різні коаліції, найбільш поширеною формою таких коаліцій є політичні партії. В економічних моделях *теорії суспільного вибору* припускається, що метою політиків на виборах є бажання бути обраними і залишитись у своїх кабінетах.

Політична рівновага

Така ситуація на *політичному ринку*, коли вибір, який зробили *виборці*, *політики* і *бюрократія*, є сумісним, і жодна з груп не може покращити своє становище шляхом іншого вибору без погіршення становища якоїсь іншої групи. Більш конкретно *політичну рівновагу* можна визначити як угоду щодо рівня виробництва *суспільних благ*, яка визначається специфічною процедурою колективного вибору, і розподілом *податкових часток* між індивідами.

Політична філософія перерозподілу доходів

Розуміння справедливості є зовнішнім по відношенню до економічної теорії. Воно має аналізуватись політичною філософією, а вибір того або іншого підходу як керівної ідеї суспільства в демократичних країнах має визначатись під час політичного процесу формування представницької влади, коли різні партії - носії різних поглядів на справедливість - конкурують між собою у боротьбі за голоси виборців. Розглядається чотири основних філософських підходи до справедливості і, відповідно, до перерозподілу доходів: *егалітаризм*, *утилітаризм*, *лібералізм (роулсіанський підхід)*, *лібертаріальний підхід* (класичний лібералізм).

Політичний ринок

Модель взаємодії учасників (політиків і виборців) в *теорії суспільного вибору* (за аналогією із ринками економічних благ); на цьому ринку політики пропонують свої передвиборчі програми (обіцянки щодо обсягів виробництва суспільних благ і розподілу податкових часток на їхнє фінансування між виборцями) в обмін на голоси виборців.

Попит (D) на благо

Це співвідношення між ціною блага (P) та його обсягом (Q_D), який споживачі хочуть і можуть придбати по цій ціні за інших рівних умов. (Два слова “хочуть і можуть” можна замінити одним - “готові”).

Поточна (приведена) вартість

Мінімальний обсяг ресурсів, який необхідно інвестувати сьогодні, щоб отримати належний обсяг ресурсів у майбутньому.

Пошук політичної ренти

Намагання отримати економічну *ренту* за допомогою політичного процесу.

Права власності

Це права, які визначають дозволені засоби використання економічних благ - ресурсів, товарів і послуг. Володіння активами включає такі права: використання активів, зміну їхньої форми і субстанції, передавання прав через продаж. Володіння активами обмежується чинними контрактами та законодавством.

Правило одностайного голосування

Принцип голосування в *теорії суспільного вибору*, згідно з яким ухваленим вважається лише таке рішення, яке підтримане одностайно (на відміну від *принципу простої більшості*).

Праця (послуги праці)

Використання фізичних та розумових сил та здібностей людини у процесі виробництва.

Предмет розкоші

Це блага, які споживаються лише при досить високих рівнях доходу; їх споживання зростає випереджаючими темпами щодо зростання доходів.

Предмети першої необхідності

Це життєво необхідні блага, еластичність попиту за доходом для них близька до нуля.

Представницька демократія

Механізм *суспільного вибору*, коли обрані виборцями *політики* (представники) ухвалюють рішення - закони, які стосуються інтересів усіх виборців (на відміну від *прямої демократії*).

Премія за ризик

Різниця між сподіваним виграшем у деякій лотереї та детермінованим еквівалентом цієї лотереї; такий розмір додаткового сподіваного виграшу, за якого людина погодиться обрати більш ризикований варіант.

Принцип компенсації Н.Калдора - Дж.Р.Гікса

Підхід, який розширює рамки концепції *покращення за Парето*, згідно з яким перехід від одного стану економіки до іншого буде означати покращення стану суспільства, якщо індивіди, чий добробут підвищується, можуть

компенсувати (без погіршення свого початкового рівня добробуту) втрати інших індивідів, що виникають при переході економіки до нового стану.

Принцип простої більшості

Принцип голосування в *теорії суспільного вибору*, згідно з яким ухваленим вважається таке рішення, яке підтримала проста більшість виборців, тобто кількість тих, хто “за”, перевищує кількість тих, хто “проти” (на відміну від *правила одностайного голосування*).

Природна монополія

Монополія, яка існує за рахунок економії на масштабі; це означає, що одна єдина фірма обслуговує ринок з меншими витратами на одиницю продукції, ніж дві або більше фірм. Згідно із Законом України “Про природні монополії”, це “стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв’язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб’єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв’язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги)”.

Проблема “зайців”

Проблема, пов’язана з оплатою за користування *суспільними благами* (точніше, благами, які є *не виключними із споживання*: раціональні індивіди намагаються уникнути сплати за благо, яким вони користуються, якщо за нього платять інші, а їх самих виключити із споживання блага практично неможливо). Ця проблема породжує проблему фінансування виробництва суспільних благ.

Проблема (для політики)

Це якась ситуація, що викликає занепокоєння в суспільстві і потребує втручання з боку тих або інших органів влади.

Прогресивний податок

Це такий тип податку на доходи, коли *середня ставка податку* зростає разом із зростанням доходів.

Прожитковий мінімум

Вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров’я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості” (згідно із Законом України “Про державні соціальні стандарти та соціальні гарантії”).

Пропозиція (S)

Це співвідношення між ціною блага і його обсягом, який продавці хочуть і можуть продати за цією ціною за інших рівних умов. Тобто пропозиція характеризує *готовність виробника продати* певний обсяг блага за кожною даною ціною за певний проміжок часу. Таке співвідношення (готовність) для

окремого виробника називається *індивідуальною пропозицією*, а для всіх присутніх на ринку виробників (тобто для галузі) - *ринковою (галузевою) пропозицією*.

Пропорційний податок

Це такий тип податку на доходи, коли податкова ставка залишається незмінною при зростанні доходів, тобто середня і гранична ставки податку є постійними.

Процедурна справедливість

Підхід до державної політики перерозподілу, згідно з яким влада має лише стежити за процесом отримання доходів; влада втручатиметься лише тоді, коли цей процес несправедливий. Тобто підкреслюється важливість самого процесу перерозподілу, а не лише того або іншого стану економіки, який виникає як результат процесу перерозподілу.

Пряма демократія

Механізм *суспільного вибору*, коли кожен виборець має право і можливість особисто висловити свій погляд з будь-якого питання, яке обговорюється і потребує вирішення (на відміну від *непрямої демократії*).

Прямі податки

Податки, які сплачують безпосередньо *економічні агенти* - фірми і домогосподарства залежно від рівня доходів або багатства (на відміну від *непрямих податків*).

Раціональне ігнорування

Виборці приймають рішення щодо участі в голосуванні, беручи до уваги власні вигоди і витрати на таку участь. Вони можуть ухилятися від участі в голосуванні, вважаючи це голосування не вигідним для себе, - таке ухиляння називається *раціональним ігноруванням*.

Раціональність

Визначається такими принципами поведінки економічних агентів: 1) їм властивий сталий транзитивний порядок уподобань; 2) агенти керуються особистою вигодою і намагаються її максимізувати; 3) всі агенти мають повну інформацію про своє становище.

Регресивний податок

Це такий тип податку на доходи, коли середня ставка податку зменшується при зростанні доходів.

Результативність політики (програми) [effectiveness]

Це міра досягнення проголошених цілей політики. Результативність показує, наскільки результати наблизились до задекларованих цілей.

Рента

Різниця між оплатою за фактор виробництва і його альтернативною вартістю.

Рентоорієнтована поведінка

Корислива поведінка чиновників і політиків, що пов'язана з раціональним мотивом максимізації власної вигоди і полягає в намаганні отримати політичну ренту (див. *пошук політичної ренти*).

Ризик

Невизначеність результату рішення.

Ринкова рівновага

Визначається такою ціною та обсягом благ, коли обсяг попиту Q_D збігається з обсягом пропозиції Q_S , тобто готовність продати урівноважується із готовністю купити. Обсяг $Q_E = Q_S = Q_D$ називається *обсягом рівноваги*, а відповідна ціна P_E - рівноважною ціною.

Ринок

Суспільний механізм розподілу благ з використанням добровільного обміну благами між економічними агентами.

Рівень бідності

Визначає частку населення, яка опиняється нижче порогу бідності. Показник рівня бідності залежить від нерівності у розподілі доходів і від порога бідності.

Рівні економічні можливості

Принцип рівного доступу до освіти та до робочих місць.

Рівновага (взагалі)

Це такий стан системи, який вона зберігає незмінним за відсутності зовнішніх впливів.

Рівновага споживача

Доступний для споживача набір благ, що максимізує його корисність; комбінація благ, маючи яку споживач не має мотивів змінювати рішення щодо споживання.

Рідкісність

Властивість, притаманна всім економічним благам, що означає дисбаланс між можливостями економічної системи, який визначається наявністю цих благ у суспільстві в кожному місці й кожний момент часу, та бажаннями споживачів отримати певні обсяги благ. Такий дисбаланс існує за будь-яку ціну рідкісного блага; це твердження є *законом рідкісності*.

Розподіл податкового тягаря

Остаточний розподіл податкового тягаря між домогосподарствами та між фірмами, що відчувають зменшення своїх реальних доходів і прибутків у результаті оподаткування. Напр., акцизний податок, який сплачують лише виробники, залежно від співвідношення між *еластичностями попиту та пропозиції* при встановленні ринкової рівноважної ціни (з урахуванням податку) перерозподіляється між представниками попиту і пропозиції в певній пропорції (можлива навіть ситуація, коли весь тягар сплати податку лягає на споживачів), хоча безпосередньо споживачі цей податок не сплачують.

Розподільча ефективність

Це поняття пов'язано із суспільним розумінням оптимальності розподілу благ і доходів між окремими індивідами і соціальними групами. Неокласичний підхід до економічної політики фокусує увагу лише на *статичній* та *динамічній ефективності* й залишає питання розподільчої ефективності політикам і філософам. Певною мірою ці питання аналізуються в межах *нормативної економічної теорії*, зокрема в концепції **соціального вибору** (див. *політична філософія перерозподілу доходів*). Слід відрізняти від поняття *ефективності у розподілі*.

Роулсіанський підхід (лібералізм)

Політична філософія, згідно з якою влада має проводити політику, спрямовану на підтримку справедливості, ступінь якої оцінює сторонній спостерігач. За Роулзом, влада повинна намагатися максимізувати добробут найбіднішого члена суспільства.

Самоселекція

Засоби, які використовує менш поінформована сторона економічних відносин з метою стимулювати економічних агентів виявляти свої приховані характеристики.

Середній дефіцит доходу бідного населення

Сума коштів, яких у середньому не вистачає одному бідному до визначеної межі бідності; цей показник демонструє наскільки одна людина є бідною по відношенню до прийнятої межі бідності (згідно з Методикою комплексної оцінки бідності).

Середній дохід

Дохід на одне домогосподарство.

Середня ставка податку (ATR)

Дорівнює частці (або проценту), який складають податки T в сукупному доході I .

Сигнали

Засоби, які використовує краще поінформована сторона економічних відносин з метою надати менш поінформованій стороні об'єктивну інформацію щодо своїх прихованих характеристик.

Соціальна вартість монополії

Це величина втрат *сукупного надлишку* (втрат *чистої вигоди*) від монополізації ринку, які виникають через більш високу ціну монопольного ринку порівняно з ефективною ціною конкурентної рівноваги; обсяг, який споживачі готові придбати за монопольною ціною, є меншим, ніж обсяг на конкурентному ринку. Тому на монопольному ринку виробляється і продається менше продукції, ніж на аналогічному конкурентному ринку, що і призводить до скорочення сукупного надлишку.

Соціальна допомога

Одна з найбільш поширених форм трансфертів; це програми, які можна розподілити на дві групи: 1) програми типу *соціального страхування*, 2) програми *державної допомоги*.

Соціальна політика

Напрямок державної політики, який має на меті усунення *неспроможності ринку з огляду на соціальні чинники*; тобто метою можна вважати досягнення більшого ступеня справедливості у розподілі благ і доходів, ніж цього дозволяє досягти саморегульована економіка; включає різноманітні заходи (інструменти) перерозподілу благ і доходів.

Соціальна ставка дисконту

Аналіз вигід і витрат для суспільних проектів передбачає необхідність визначення т. зв. *суспільної ставки дисконту*. На відміну від проектів у приватному секторі, де ставкою дисконту є *вартість капіталу* для приватної фірми, *соціальна (або суспільна) ставка дисконту* - це така величина ставки r , за якої суспільна цінність однієї одиниці споживання сьогодні і $1/(1+r)$ одиниць споживання у майбутньому році є однаковою.

Соціальне регулювання

Це сукупність інструментів *соціальної політики*, які почали досить широко використовуватись в індустріально розвинених країнах в останні десятиріччя й дістали таку назву через спрямованість на вирішення питань *добробуту в суспільстві*. Заходи соціального регулювання фокусуються на умовах, за якими блага виробляються та розподіляються, а також на фізичних характеристиках продукції. Вони стосуються різноманітних питань безпеки, охорони здоров'я, зайнятості, стану довкілля (контроль за шкідливими викидами та управління національними природними ресурсами) і поширюються не на окремі галузі або ринки (на відміну від *економічного регулювання*), а на економічну систему в цілому.

Соціальне страхування

Програми *соціальної допомоги*, за якими відповідні кошти отримують всі члени суспільства незалежно від доходів у випадку певних подій (вихід на пенсію, інвалідність, тимчасові захворювання, втрата роботи); відрізняється від державної допомоги тим, що страхові виплати частково залежать від індивідуальних внесків.

Соціальний вибір

Теорія, яка вивчає зв'язок між уподобаннями окремих індивідів і суспільними уподобаннями, зокрема проблему агрегації індивідуальних уподобань у суспільні (соціальні) уподобання. Вирішення цієї проблеми дозволяє побудувати конкретну *функцію суспільного добробуту* та порівнювати *Парето-ефективні* варіанти розподілу добробуту (благ і доходів) між членами суспільства з метою вибору кращого серед них, який найбільшою мірою відповідає суспільним уявленням щодо справедливості - такий вибір, власне, і називається *соціальним вибором*.

Соціальні блага

Різновид *неекономічних благ*, таких, як стосунки в родині, психологічний клімат на роботі, спілкування із друзями.

Справедливість між поколіннями

Має враховувати витрати і вигоди пропонованих варіантів державної стратегії або програм для майбутніх поколінь порівняно із вигодами і витратами, які виникають для нинішнього покоління. Так, збільшення державного боргу з метою підвищення поточного споживання фактично означає запозичення у майбутніх поколінь і веде до підвищення сьогоденного добробуту за рахунок погіршення майбутнього становища нащадків.

Справедливість як критерій оцінки варіантів політики

Це врахування непропорційності впливу обраного варіанту державної політики на різні регіони та групи населення. Основні ознаки: громадянство, місце проживання, рівень доходів, класова, расова та національна належність, вік, стать. Типи справедливості: а) горизонтальна: *однакове ставлення до членів суспільства з однаковим статусом*; б) вертикальна: *розподіл товарів та послуг між групами з нерівним статусом*; в) міжвікова: *вплив на долю майбутніх поколінь*.

Статична ефективність

Ефективність, яка визначається без урахування чинника часу (на відміну від *динамічної ефективності*) і пов'язана з умовами повної зайнятості, за якими економіка не лише використовує всі свої наявні ресурси, а й використовує їх "правильно", тобто використовує "правильне" поєднання затрат ресурсів для виробництва "правильної" комбінації вихідної продукції. Див. *Умова ефективності (оптимальності) за Парето*.

Структура ринку

Сукупність умов взаємодії учасників та ціноутворення на ринку, яка визначається такими характеристиками: 1) кількість учасників з боку попиту і пропозиції, а також частка кожного з учасників у ринковому обсязі попиту або пропозиції - це визначає можливості кожного учасника впливати на ринкові ціни; 2) ступінь однорідності продукції на ринку; 3) умови входження нових фірм на ринок та виходу фірм з ринку; 4) умови взаємодії продавців між собою та покупців між собою, тобто можливості вироблення спільної стратегії на ринку; 5) можливості отримання необхідної інформації для визначення оптимальної поведінки на ринку.

Сукупний (суспільний) надлишок (TS)

Це сума *надлишків виробників і споживачів* на ринку. Сукупний надлишок вимірює суму чистих вигід виробників і споживачів, якщо вони відповідно виробляють і споживають блага в обсязі Q_E і ціною P_E відповідно до стану рівноваги.

Суспільна ставка дисконту

Таке значення процентної ставки r , за яким, з точки зору суспільства, додаткова одиниця споживання сьогодні і $(1+r)$ додаткового споживання через рік мають однакову цінність.

Суспільний вибір

Це процес, за допомогою якого індивідуальне бачення трансформується у колективне рішення (якщо розглядати суспільний вибір як механізм вироблення спільних рішень). Див. також *Теорія суспільного вибору*.

Суспільні блага

Блага, надання яких окремій особі неможливе без одночасного надання їх іншим особам: не можна позбавити когось можливості користуватись суспільним благом (*невиключеність* у споживанні); надання суспільного блага новому споживачеві не потребує додаткових виробничих витрат (*неконкурентність* у споживанні); суспільні блага також не можуть бути поділені між споживачами (*неподільність*).

Сценарний аналіз

Метод аналізу ризику в аналізі вигід і витрат, згідно з яким чисті суспільні вигоди розраховуються для різних варіантів (сценаріїв) базових припущень.

Творець (розробник, виробник) політики

Той, хто виробляє (чи “робить”) політику, тобто особа, відповідальна за вироблення політики, зокрема в органах влади.

Теорема Коуза

Якщо вартість встановлення прав власності близька до нуля, тоді встановлення прав власності дозволяє усунути зовнішній ефект.

Теорема про медіанного виборця

В умовах прямої демократії існує тенденція до ухвалення рішень, які підтримують виборці-центристи (чия позиція перебуває посередині шкали інтересів учасників виборів).

Теорія соціального вибору

Теорія, яка вивчає зв'язок між окремими індивідами і суспільством, зокрема проблему агрегації індивідуальних уподобань, чи думок, чи інтересів, в узагальнений, агрегований, тобто суспільний добробут (див. також *Соціальний вибір*). Слід відрізнити від *теорії суспільного вибору*.

Теорія суспільного вибору (TCB)

Концепція раціонального вибору в політичних науках. Вивчає механізми вироблення спільних рішень у суспільстві щодо колективних дій.

Територіальні (географічні) межі ринку

Територія зі сферою взаємовідносин купівлі-продажу товару (групи товарів), у межах якої за звичайних умов споживач може легко задовольнити свій попит на певний товар і яка може бути, як правило, територією держави, області, району, міста тощо або їхніми частинами.

Технологічна ефективність

Означає, що фірма досягає максимально можливого випуску продукції при затратах наявних ресурсів.

Тіньова (ефективна) ціна

Ціна блага (ресурсу), що точно відображає його альтернативну вартість. За виконання умов досконалої конкуренції на всіх ринках та відсутності державного втручання, ринкові ціни збігалися б із тіньовими.

Товарні межі ринку

Визначаються такою межею для товару (товарної групи) як сукупності схожих, однорідних предметів господарського обороту, коли споживач за звичайних умов може перейти від споживання певного виду предметів господарського обороту до споживання іншого (тобто йдеться про легкість заміщення благ у споживанні в рамках групи благ, що належать до одного ринку).

Трансакційні (операційні) витрати

Витрати економічних агентів на укладання угод; у широкому розумінні в ринковій економіці до трансакційних витрат можна зарахувати всі додаткові (по відношенню до вартості виробництва) витрати, необхідні для того, щоб товар дійшов від виробника до кінцевого споживача. Інакше кажучи, це вартість забезпечення операцій економічного обміну; вона складається з витрат на вимірювання цінних атрибутів того, що обмінюється, витрат на захист прав, нагляд за дотриманням угод і забезпечення їх виконання.

Трансферт

Невідшкодоване передавання частки доходів або благ від одних осіб чи установ іншим. Трансферт може здійснюватись у грошовій формі, у вигляді надання певних послуг; він може набувати також форми передавання економічних можливостей.

Умова ефективності (оптимальності) за Парето

Розрізняються умови ефективності у споживанні та у виробництві. *У споживанні*: розподіл благ у суспільстві є ефективним за Парето, якщо неможливо шляхом перерозподілу покращити добробут одного члена суспільства, не погіршивши при цьому добробут інших. *У виробництві*: виробництво благ є ефективним за Парето, якщо неможливо шляхом перерозподілу факторів виробництва збільшити обсяги виробництва якогось одного блага без одночасного зменшення обсягів виробництва, принаймні одного з інших благ.

Утилітаризм

Політична філософія, згідно з якою влада повинна намагатись максимізувати сукупну корисність у суспільстві як суму індивідуальних корисностей.

Учасники економічного процесу (або економічні агенти)

Це індивіди або групи індивідів, які визначаються здатністю приймати самостійні рішення. Virізняються три основні групи учасників: домогосподарства, фірми та органи влади.

Учасники політичного ринку

В теорії суспільного вибору учасниками політичних ринків є: виборці, політики (представницька влада), бюрократія (виконавча влада).

Фактори виробництва

Послуги праці, капіталу та природні ресурси, що використовуються для виробництва товарів і послуг.

“Фізичне” (матеріальне) багатство

Це одна із форм багатства: земля, будинок або квартира, автомобілі, меблі, коштовності і т.ін. Фізичне багатство може приносити доходи у натуральній формі - користь, що виникає внаслідок використання матеріальних благ, або ренту - від здавання нерухомості в оренду.

Фундаментальна теорема добробуту

Твердження, згідно з яким за умови досконалої конкуренції на всіх ринках існує автоматична тенденція до рівноваги, і ця рівновага є Парето-ефективною.

Цілі політики

Це те, чого ця політика намагається досягти, які її наміри і спрямування.

Часткова рівновага

Рівновага на окремо взятому ринку; значення ціни, за якої обсяги попиту і пропозиції збігаються і в учасників ринку немає мотивів змінювати свої рішення.

Чисті місцеві блага

Чисті суспільні блага, вигоди від споживання яких обмежуються лише певною територією.

Чисті приватні блага

Виключні і конкурентні блага (на відміну від чистих суспільних благ).

Чисті суспільні блага

Блага, які є одночасно невиключені і неконкурентні (на відміну від чистих приватних благ).

Юридичні (або легальні) бар'єри

Бар'єри для входу на ринок, які встановлюються законодавством.

Явні (зовнішні, бухгалтерські) витрати

Це витрати на ресурси, необхідні для виготовлення блага, які треба придбати на відповідних ринках (на відміну від неявних витрат).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЧАСТИНА 1. МОДУЛЬ “ОСНОВИ АНАЛІЗУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ” (ОАДП)	4
1.1. Загальні положення	4
1.2. Тематичний план модуля	5
1.3. Зміст модуля: Основи аналізу державної політики	6
1.4. Рекомендації до лекцій	8
1.5. Рекомендації до практичних занять	14
1.6. Рекомендації для підготовки творчої роботи	18
1.7. Рекомендовані джерела	20
ЧАСТИНА 2. МОДУЛЬ “ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ” (ЕАДП)	23
2.1. Загальні положення	23
2.2. Тематичний план модуля	26
2.3. Зміст модуля ЕАДП за темами	27
2.4. Рекомендації до лекцій	28
2.5. Рекомендації до практичних занять	35
2.6. Рекомендації до семінарських занять	44
2.7. Рекомендації для підготовки творчої роботи	50
2.8. Рекомендовані джерела	53
3. ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	58

Навчальне видання

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА:
АНАЛІЗ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ**

Методичні рекомендації

Укладачі :
Кілієвич Олександр Іванович
Тертичка Валерій Володимирович

Київ, НАДУ

Відповідальний за випуск *В. А. Дон*
Редактор *В. А. Дон*
Коректор *О. В. Должикова*
Технічний редактор *О. Г. Сальнікова*

Підп. до друку 22.09.2009.
Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 5,11. Обл.-вид. арк. 4,7.
Тираж 150 пр.

Видавець і виготівник : Національна академія державного управління
при Президентіві України
03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20, тел. 456-67-93.
Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003 р.